

VI ÉVFOLYAM
1916
APRILIS
MEGJELENIK
MINDEN-HÓ-
ELBEJÉN.

Műt ESJÓVÓ

REDAKCIÓSALAI NYELVÉSZETI TÁRS-
SÁGALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT
AZ ORSZÁGI KULTURÉSZETBIZOTTSÁG

ÉS DR. PATAI JÓZSEF

A Múlt és Jövő 1916 áprilisi melléklete

BARON L. MEDNYANSZKY:
JÓDISCHER FRIEDHOF
AM SERHSCHEN KRIEGSSCHAUPLATZ

BARÓ MEDNYANSZKY LASZLÓ,
ZSIDÓ TEMETŐ A SZERB HARCTÉREN
(A Híradás Almanach illusztrációiból)

MULT ÉS JOVO

ZSIDÓ-IRODALMI, MŰVESZETI, TÁRSADALMI-ÉS KRITIKAI FOLYOIRAT.

Az O. M. L. K. E. kulturbizottságának közreműködésével szerkeszti
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelent minden hó elsején
Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Budapest, VI. ker., Podmaniczky
utca 6. szám. Telefonszám 146-92
Előfizetési ára az O. M. L. K. E. párt-
fogó tagdíjjal együtt egész évre:
20 korona, díszkiadásban 30 korona.
Egyes szám ára: 2 és 3 korona.

VI. EVF., 1916 ÁPRILIS

TISZASÜLYI POLNAY JENŐ: VILAGOSSÁGI

Emzetek sorsában döntő változások és átalakulások, okok és okozatok legmélyén néha alig is észrevehetően, nagy-nagy ritkán láthatóan, de mindig a nagy időszakokban törvénytörőleg kiforró igazság erejével valami a végtelenséggel határos bölcsesség irányít. Nem a fatalizmus hite ez, de a minden felett álló tapasztalat, aminek e mai véres, emberéletet pusztító napok is bizonygatóan szolgálnak. Még áll a minden időknek legborzalmasabb háborúja; a legfőbb értékeken, az emberéletlen felül milliárdok pusztulnak egy nap alatt és ugyanakkor másutt, nem is messze a rettenetes mérközés színterétől, éppen a különböző nemzetek együttműködésének mennél szilárdabb és intenzívebb kapcsolatát kovácsolják. Egy esztendő óta a leghangosabb és legelevenebb vita tárgya elméleti tudósok és gyakorlati szakemberek szinte izgalmas problémája: a Mitteleuropa kérdése.

Közép- és Kelet-Európa problémája természetesen fölszínre hozta mindama rengeteg tudományos és gyakorlati szempontot, ami a jövő fejlődésnek csak mint gazdasági és államkonstrukcióbeli kapcsolatnak támogatója és ellenzője. Ezekről az argumentumokról ne essek szó ezúttal. De legyen szabad inkább odavilágítani e vitakomplexumnak egy olyan oldalára, amit Németországban és itthon is, ha nem is hagyat teljesen figyelmen kívül, de mégsem világitottak meg belső értékének megfelelően, vagy kár volna ezt az alapvető szempontot oda nem tenni a nyilvános analízis szemlélétébe.

Vajon nem kínál-e a zsidóságnak, az osztrák és magyarországi zsidóknak egyaránt új és gazdag tanulságot a Mitteleuropa vítaanyaga? Magyar-osztrák-német gazdasági közeli kapcsolatáról van szó és egyre halljuk a nagystílusú, a lendületes, a messiás perspektívájú kereskedelem értékelését. Nem

a mi tisztünk, hogy jobbra vagy balra állást foglaljunk a vélemények ütközésében, de ami természetesen nem is tárgya a vitának, az éppen a kereskedelemnek nemzetközi szolidaritást teremtő és friss értékeket termelő örök energiája. És most ennek a kereskedelemnek fundamentumára akarják állítani az új államalakulás új strukturáját. Ezt a kereskedelmet akarják ható erejében sokszorozni. A kereskedelmet! Zsidó kalmárok sokszor becsmérelt, annyiszor megrágalmazott, lenézett, céljaiban és erkölcsiben gyakran kiméletlenül kipellengérezett munkáját. Nem fölösleges tehát a terelés és fogyasztás messiás láncolatában a közvetítés nexusa! Úgy érezzük, hogy ragyogó igazságok íródnak a zsidók foglalkozásának történetébe, etikai nivót adnak annak a maga igazát eddig soha meg nem védett fogalomnak, hogy a kis zsidó kalmár és a nagy zsidó kereskedőkorifeus mennyire hasznos, szükséges, értékes tényezője a nemzeti gazdálkodásnak.

Mondhatná valaki, nem kellett éppen a német-magyar-osztrák gazdasági közeli kapcsolat, a vám-unió, a Mitteleuropa vitájának jönnie, hogy ezek a természetes és készenfekvő igazságok áthassák a köztudatot. Valóban: akadtak mindig világos agyak és voltak mindig lucidus pillanatok, amikor fejedelmek, államférfiak és politikusok ráeszméltek, hogy erre vagy arra a zsidóra szüksége van a fiskusnak, vagy inkább arra, hogy ennek vagy annak a zsidónak új hasznát vehetik. Innét datálódik a kegyelmes patenек, különféle menlevelek, középkori kamaraszolgások, püspöki és földesúri védelmek. Aztán jött az úgynevezett fölvilágosodottság kora, ez megint eltüntetett formá szerint néhány sarga foltot. És végül a jogegyenlőség, az arányos teherviselés, az általános véd-kötelezettség: ez az idő, kulturának és technika-nak roppant csodáival, úgy illett volna, hogy a kereskedelmet mindenütt beiktassa a legjelentősebb

nemzeti munka értéksorába. Nem így történt. Manapság se ritka a középkorból visszajáró hang, hogy a kereskedelem, értsd magyarul: zsidó, jogosulatlan vámszedője termelőnek és fogyasztónak. Mindhiába. Múltak az idők. A világháború forrattaga elsőpórt sok gyökérelküli meleg-házi gondolatvirágot, lerántotta a téves hitek takaróját a minden idők tanulságának sarkalatos törvényéről: minden világosan látó gazdasági politikus agyába befészkelődött az egyetlen nagy igazság, hogy Középeurópa legvitalisabb állami érdeke csakis a gazdasági kérdések megfelelő elintézésében kerülhet előtérbe.

Történelmi intések tüzelei rajzolódnak a horizontra. Nagy Károly a népvándorlás után kovacsolt világbirodalmában kiáltotta világgá, hogy *zsidókra van szüksége*, akik a Keletet a Nyugattal összekötik a maguk kalmárkodó munkájukkal. Népek és nemzetek mai nagy mérkőzése köben, ime mintha ugyanez történnék. A teremtés és termelés jövő munkájánál első és legfőbb szükséglet a nemzeteket egybefűző forgalmi, közlekedésbeli kölcsönösség: vagyis a kereskedelem. Dolgozzunk, kezdeményezzünk, terveljünk, számoljunk, ezázzunk a konjunkturákkal! — ez a parancs, ha nem is mondják ma olyan szimpá színtéséggel, mint Nagy Károly idején.

Mintha a gazdasági kérdések nagy tömkelegéből mirának, magyarsorsági zsidókra kiválgitana a az örök igazság, hogy az államok életében a kereskedelem szerepe minden érdekek mozgatója és hogy a kereskedelem az, amely körül nagy menységekkel terhes hullámok legalább is oly magasan járnak, mint a nagy háború más céljai érdekében.

Nekünk tulajdonképen hálásoknak kell lennünk a jövő kereskedelmi kérdéseinek ilyen intenzív megvitatásáért és hogy azt minden egyéb elé helyezik. Az a belátás, amiből nagyra nő a kis szatós lenezett foglalkozása, az az értékelés, amire felemelkedik a nagy vállalkozások gondokkal terhelt képviselője, meghozza a zsidóság foglalkozásának etikai nagyságát, államalkotó szükségességét és a jövő, az ilyfajta képzetektől áthatott nemzedék majd másképen fogja megítélni azt a foglalkozást, amit a múlt a zsidóknak szánt, önmagához nem tartván méltónak. Amikor most így nő fel egy új gazdasági osztálya Magyarországnak, vége lesz a zsidó kérdésnek, vége lesz minden érzelmi félreértésnek és ebben a nagy együttműködésben és együttértésben fog megnőni Magyarország erőteljes ipara és hatalmas független kereskedéme.

Tárgyaljuk tehát tovább a Középeurópa, a vámu-nió, a német-magyar-osztrák gazdasági közeledést, mert bármiként is dönt benne a minden idők szükségletének koeficiense, a zsidóság örömmel figyelheti a kérdés további kialakulását és hálásan gondolhat rá, hogy a zsidóság régi foglalkozása megint fémjelezetett, a zsidóságé, mely a törté-

nelem tanúsága szerint sok irányú munkájában, mint a belföldi és nemzetközi kereskedelem első pionérja szerepelt.

Helyezzük el ezt a tanulságot sok régi becses okulásos és tapasztalatok tárházába és reméljük ettől gazdasági életünk megerősödését, kifejlődését és függetlenését.

SOMLYÓ ZOLTÁN: VERSEK ELSŐ INDULÁS

Adjátok vissza első indulásom
a faluból a nagy gözmasinán.
Mikor apám komor szemöldökével
végiglegyintett reszkető fián.

Adjátok vissza azt a drága képet
a vonatablak rengő üvegén.
S az égig szálló sok szent fogadalmat,
mit esküvéssel fogadtam meg én.

A kis bársonynadrágot, azt is kérem,
adjátok vissza, apám vette rég.
S a kis órát a vékony ezüstláncsal
s szemem kíváncsi friss tekintetét.

S adjátok nekem vissza az anyámat!
mert, ő, enyém volt lekke báronya...
Kaniszán fekszik ő kulcsolt kezekkel,
mik nem simítják arcom meg soha.

Adjátok vissza első írka-firkám
s az ablakon beszálló szél szagát.
S a lámpafényt a tintafoltos írkan,
s a nyári álmok édes anyglát.

A földet, melyben kívíval a bimbó
s a széklet, hol a forrás fölbugyog...
Vagy mutassátok meg nekem az ágyat,
melyen holttestem majd fektődni fog...

ÖREGSÉG

Szívem mellé kiscselédnek fogadtam
az öregedés szelid-bús nyugalmát.
Most ez sópri ki szívem sok sugalmát,
mely nem méltó már evlági zajban.

És most sópör, ha reggel van, vagy este;
szívem körül az udvar olyan fényes,
mint hold körül, ha kemény telben éj lesz
s a földet hónak bundája beeste,

Mert kell a szívnek seprő, amely békít,
ha elvégezte dolgát már a másik:
a seprő, melytől szívünk sebbé vádik,
hogy a pokolban lássuk meg az égit.

... Sópörd kis seprő, kiscseléd, — mogorva
hangomnak ércét, haragom, szeszélyem...
mert ők okozták sok, sok, sok veszeléym...
S dalolj hozzája halálálat, morogva.

MEZEY SÁNDOR:
KATONA NÁNDOR EMLÉK-
KÖNYVEBE

*Köszálok és völgyek erdejébe',
A visesések csillogó moháin,
Tavaszi kertek halvány rózsafáin,
A fájdalomban ráleltél a Szépre.*

*Ködben, viharban, fényben bánatot
S a végtelenben könnyeket találtál,*

*Ógyó szemekkel álmodozva jártál,
S dajkád, a sors, csalánon ringatott.*

*S át könnyeden egy lángoló erő,
Az ihlet olthatatlan napvilága
Mindent lebiró fényvel ront elő —*

*S a száz szívárvány, amit ráderít:
A te színekké szűzött életedből
Őrök életre gyulladt képeid.*

Katona: Gebet

Katona Nándor: A Frigyeskevény előtt. (A Háborús Álmanschék illusztrációjából)

PÁSZTOR ÁRPÁD: GROSS MÓRNÉ CSODÁJA¹

Igen tisztelt Szerkesztő úr,

rra kér, hogy küldjek valamit abba az almanachba, amelyet a háború zsidó vonatkozásaiból, haditudósítók egy-egy háborús írásából állít össze. Oszintén szólva, a zsidó vonatkozások keresésére háborús utazásaim és írásaim közben nem igen gondoltam. Az a csodálatos és nagy ebben a szomorú és fájdalmas öldöklésben, hogy a hősiességben és önfeláldozásban nem mutat kivételt, nincsen bátor vagy bátrabb felekezet, foglalkozás, — csak magyarok, hős, harcoló, önfeláldozó magyarok vannak. Keresz-tény, vagy zsidó, mohamedán, vagy luteránus egészen mindegy és a zsidó tartalékos tiszték ezrei éppen olyan hősök, mint akár a Künság fiai. De az ön szerkesztésében megjelenő Almanach a zsidó-ság szerepét akarja megvilágítani, érthető tehát, hogy ilyen vonatkozású írásokat keres.

Egyet írtam csak a háború alatt, — „a tábori rabbi“ című. Szívesen rendelkezésére bocsátom. Benne sem az érdekelt, hogy a rabbi mennyire rabbi, hanem hogy mennyire ember és mennyire magyar.

Ha valamilyen okból ez a cikkem nem felelne meg, küldök itt egy másikat is. Régen, a háború előtt írtam. Úgy érzem, hogy ez is haditudósítás. Az emberi szegénység, tőrés és jámborság örök harcából.

Üdvözlő hive : Pásztor Árpád.

GROSS MÓRNÉ CSODÁJA.

Déli egy óraker, mikor már el akartunk menni a szerkesztőségből, öreg, tőporódott asszony botorkált be az előszobába. Ruhája szegény, feje kendővel bekötve, reszkető jobbkezeben két koronát tartott.

— Mit akar, jó asszony? — kérdeztük tőle.

Nem felelt rögtön, csak mint aki egész lelkében mélyen meg van indulva, szagatva felsőhajtott, szeméből nehéz könnyek hullottak alá, azután majdnem gyermekesen siró hangon kezdett szólni.

— Kérem... kérem... valami nagy jótékony-ságot akarok betetelni az újságba...

— És ráncos, dologban összezsuzott kezében a két koronát nyújtogatta felénk.

— Hát mi történt?
— Valami nagy... nagy jótékony-ság.

— És az öreg asszony sirt, nem birt indulataival, a hangja úgy szólt, mintha csodáról hozna híradást, ritka bibliai történetről.

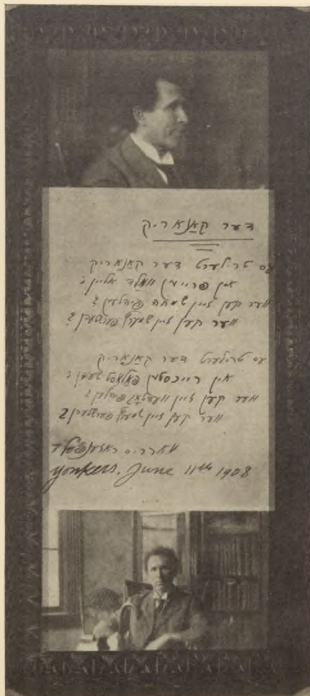
— Mi az a jótékony-ság?

— Töredezve, zokogva beszélt:

¹ A Háborús Almanach szerkesztése kapcsán kaptuk az illusztris írótól a fenti levelet, melyet a megható epizód mellett, mint értékes háborús dokumentumot közlünk.

(Szerk.)

— Már tizennyolc éve járok fésűlni az István-tér 9 alá... Istenem, milyen jótékony-ság... A Lustigische házba... Rothauser Istvánnéhoz... Hiszen nem is tudom magát megfésűlni, csak jótékony-ságból hagyja magát... Hogy valamit keressek... Ma is ott voltam, kijöttem a kapuból és a pénzt a bugyellárisomba tettem... Négy forint

Morris Rosenfeld két rečkepe és Pásztor Árpádnak ajánlott verse Manuscript und Bild von Morris Rosenfeld

ötven krajcárt gyűjtöttem össze a szent ünnepekre, hogy legyen pénze a családoknak, kalács, csirke... minden... És valaki kikapta kezemből a bugyellárist és elszaladt... Eszembe jutott, hogy hogy menjek haza? Mit csinál a családom? És elajultam... A Rothauserné asszony az erkélyről látta, hogy mi történt velem, felhívott...

Valami csodálatos emelkedettséggel és mégis mély, istenben, vallásban hívő alázatossággal monddta tovább:

— Milyen nagy jótékonyosság... tíz koronát adott ó nekem és három koronát az anyja... Megmentette, haza mehettem, — van ünnep! De ezt a nagy jótékonytságot az újságba akarom tenni, írjanak valami áldást... áldást...

Tovább nem tudott beszélni, könnyei ajkára folytak és egyre csak a két koronát nyujtogatta.

Oh, milyen nagy a szegénység és milyen csoda, ha valaki jó emberektől tízenhárom koronát kap!

Elháritottuk a szegény asszony két koronáját, még néhány koronát adtunk neki és Gross Mórné boldogan, tele hittel és buzgósággal botorkált lefelé a lépcsőn, haza.

Csoda történt, az isten jóra fordította az emberi gonosztságot. Több mint húsz koronával várhatja az ünnepeket. Boldog gyermeki vállalósság, boldogtalan földi nyomor.

VÁRNAI ZENI: NE BÁNTSÁTOK ÖKET

Ha kimennek majd az életbe ők,
Ha elengedi kezűket a kezem,
Legyen önék job, mint énnekem,
Emberek, ne bántásot majd öket.

Enyéme ők és mindakettő jó,
A szemük nyílt és a lelkük fehér,
Kegyelem nekik az én kedvemér,
Ne érje őket bántás és szitok.

Tudom, hogy virtus a jót bántani
S a választottat taposni gyönyör,
Ha tudnátok, a kétség hogy gyötör;
Mí lesz velük a zord világba kinn.

Mert tárt karokkal mennék tőlem el
És ige lesz az ajkukon a szó,
De a karjuk nem birokra való,
Csak szívet adok én útra nekik.

E szív oly forró, mint a föld szíve,
Bántva, fájva is felétek dobog:
Legyen áldott, ki rájuk mosolyog,
Ki tiszta szívvel feléjük tekint.

Mert szent hitvélssel mennék útra ők,
Ha elengedi kezűket kezem,
Legyen önék job, mint énnekem,
Emberek, ne bántásot majd öket.

DR. HEVESI SIMON: MÓZES A BIBLIÁBAN

egénekelték eposzokban, kifaragták kőben, márványban, de minden művészet eltörpül mellette és Michel Angelo Mózesé kicsi hozzá képest. Elemezték lenyét tudományos módszerrel, igyekeztek megérteni és levezetni nagyságát, Szirachtól, Josefus Flaviustól, Alexandriai Filótól (De vita Mosis) Nyssai Gergelyig (De vita Mosis seu de virtutis perfectione), Schillerig és tovább sokat írtak róla és boncolgatták működésének és hatásának titkait. „Kénytelenek vagyunk Mózesnél — így ír róla Ewald — a szellem legcsodálatosabb öserőit elismerni, amelyek mint lehetőségek el vannak terjedve az egész emberiségben, de kivételes erővel, igazsággal és tartóssággal csak Izrael történetében nyilatkoztak meg, de egyetlen prófétában se idéztek elő olyan világtörténelmi hatást, mint Mózesben.”

Egy későbbi kritikai szellemű író szerint „Mózes az emberiség legimpozánsabb egyénisége közé tartozik; mint népének főlzabadojtója, vallási és politikai törvényhozója mélyen és maradandóan bevészte módosodását a monotheisztikus vallások történetébe.”

Vajon hogy rajzolja meg alakját a biblia? Milyen plaszticitással és milyen eszközökkel, milyen vonásokkal örökíti meg, mit mond róla a biblia?

A zsolnár isteni férfúnak nevezi, aki az örökkévalóság nagy gondolatát fogja föl és énekli meg, az öröklétű Istenéget, mely mint első Lé meg-előzött minden létet, akinek örökkévalóságában az ezredévek pillanatok és aki honunk nekünk minden nemzedékben. A zsolnár gyűjtője ilyennek látja őt, akinek óriási szellemében költőivé lesz a nagy bölcselő világlátás. Isten útjainak megismerője, Isten papja, Isten kildötte, Isten választotta és szolgálja (90., 103., 106. zs.).

A mózisi könyvek eposzban, ahol történet, életrajzírás, hősköltemény, lelki processzusok csodálatos meglátása és kimagasló bölcséleti szellem sugarai világítják meg prófétai, törvényhozó, hadvezéri történetalkotó és vallásalapító nagy alakját, hogyan rajzolja meg őt örök hatalmas szavával az ősfórrás, a biblia?

Csak egymásmellé vetjük az apró vonásokat, röviden, tömören; gyöngye a tollunk, hogy kifejtjük; könyvek kelleneék hozzá, hogy kimerítsük, hogyan állítja élénk a biblia a próféták atyját. De ha belenézünk a kicsiny vonásokba, melyekből képe szövődik, sokat látunk rajtuk keresztül.

Sáskosárban ringatózott a Nilus hullámaiban, veszedelmek között; fájának szenvedési korszakában született és látta a kék eget a Nilus fölött, csoda mentette meg és a szeretet; királyi udvar-

ban élt és mikor erőre serdült, tűzrózsák égtek homlokán, ha üldözött rabszolgatestvéreinek védelmére kelt; érzülete gyorsan vált tétl és elhátározása Midianba vitte, hol mint buidosó ismét a gyöngék védelmére kelt. Mint pásztor nyáját legeltet a sivatagban, a királyi udvar fényes neveltje és az égő túskebekor lángján elandolódva Horeb alján Isten szózatát hallja meg a lángoló tűneményből, mely az erőszívű jó pásztort küldi, hogy népének legyen pásztor.

Az Isten megnyilatkozik neki a maga valóságában, a minden mulandóság fölött való Első Lét, a maga szellemiségében és végtelenségében,

Die „Moses-Quellen“ A „Mózes források“ Sueznél. (Régi metszet)

amint fölötte van térnek és időnek és érzékileg meghatározhatatlan „Ehieh aser Ehjeh“. A Lét vagyok, csak önmagammal meghatározható és semmi mással! Minden keletkezés, szépség, rend, természeti törvény és folyamata anyagtalansága ősforrása, melyben egy a lét, teremtés és gondolat, az Örök Létfalóság, melyet a gondolatjárás legmagasabb szférájába emelkedve foghat csak föl egy mindent átölölő eszmében az ember... Ha nem érti meg néped ezt az eszmét, mondj nekik „Őseitek Istenek küldött thozrátok“. És újfent szól hozzá a megnyilatkozás: Én vagyok az örökletű, megmutatkozom Őseiteknek mint Mindenható, és ezzel a nevellem: Örökkévaló, nem nyilatkozom meg nekiük!

Mózes befogadja lelkébe a legnagyobb gondo-

latot; egy mindvégig anyagias fölfogású világunk körében ez a gondolat újgy hatott, mint egy teremtő reveláció. Ha a legfelsőbb örökkévaló Szellemiség az Isten, és annyit jelent, hogy *szent a lét*, tehát az anyagvilágnak is tisztává lehet és kell mindenben válnia. Mert az Isteniség mint forrása minden létnek belehat a világtörténeti és természeti történebe és az embernek sorsába, Ő a forrás, aki nem anyag, nem kő, nem szobor, nem állati bálvány, nem véges, nem korlátozott, kinek léte mindenható, bölcsesség, szentség és szeretet. Mózes a létben Isten tudja és ezzel a lét szentségét állapítja meg. A *lét Szenté*, olyan gondolat ez, mely alkalmas megreformálni az egész világot. Ezért a gondolatért egy világgal kell majd szembeszállnia.

De előbb fel kell szabadítania népét. A dallamnak, melyet a zeneköltő megálmodott, orgánuma és másokkal megértetője a nyolchúrú hárfá, az eszmének orgánuma csak egy nép lehet, egy megteremtett nép, egy fölzsabadított nemzet, egy rabszolgaságból megváltott nemzet, az eszmének zokogó, ujjongó, ezredéveken át rezegve zúgó hárfája. Csak hogy a szabadság eszmeharcosának és küzdő hőroszának, a történelmi alkotónak dicsőségében nem merül ki Mózes nagysága, az csak fázis, csak kezdet élete munkájában.

Visszatér Egyiptomba félelem nélkül, fennen beszélt Faraó előtt, az igazságos Isten haragját meghirdeti, kivezeti népet a ticszapás alatt megtört zsarnok országából, hitének erejével vezetí keresztül a vöröstengeren és dalt zeng Isten hatalmáról, mely belecendül a jövendőbe, a végtelenségbe, mint a dalnak és hitnek aorisztusa.

Vezetí népet sívó kopár földön, sivatagban, mely „talán a leglahatlanabb földdarab a nap alatt“ — fanyar szikes talaj szivárgó vizeit megédesíti, páimafás oázisok felé kerül, hogy megittassa tikkadó népet, kösziklából vizet fakaszt a szomjazóknak. Következésségre, reménye, bizodalma el nem lankad, hivatásérzete meg nem török, a zúgólódók között erősen áll, ha kell kemény harcba bocsátkozik ádáz ellenséggel, ha kell mint az imádság szobra ég felé tárja hatalmas karjait.

Szervezi népet igazságszolgáltatással, rendtartással, előkészíti nyáját a Sinai-hegyi kinyilatkoztatásra, megérettetí velük a felsőbbrendű szellemiség sasszárnyait, melyek Isten felé ragadják az embert, törekszik megérettetí velük a *szent nép* küldetését. És amikor az isteni kinyilatkoztatás fontos jelelente varázshatalmaival megragadja egy egész népet lelkét, ott áll Mózes a magaslalon, mint az isteni akarat szolgája, eszköze! A hitet, az erkölcsöt, az örök törvényt isteni szentesítéssel az emberi lelkiismeret örhatalma alá helyezi és új korszakot kezdül teremténi a világtörténetben.

— Most már vége legyen Izraelben a bálványimádságnak! — Ez a vagy, erős akarata. Istennek szövetségét akarja megalapítani a földön.

Nemcsak politikai népet, honfoglalót akar, hanem valami újat, ami nagy és csodálatos mint egy Istenálom, a hit és erkölcs történeti népét készül megteremteni, melynek majdan élete és ábrándja, cselekvése és gondolata, története és irodalma szent lesz, melynek éneke és hatalma az Úr; a szellemi Istenég világűdvözítő népét akarja most már a ki nyilatkoztatás után egy varázsűtésre az eszme erejével megteremteni.

Törvényeket ismeret a néppel, törvényeket tesz a nép elé és új ünnepeket készít elő, oltárt épít, körülötte a törzsek szerint 12 köoszlopot emel, fölolvassa a törvényt és áldozatot végez, az áldozat vételével meghinti a népet és megköli a szövetséget. Es fölviszi a véneket a hegyre, lassák Isten trónját Zalir tisztán, egyszerűen.

Megvan a szövetség és mintha már be volna fejezve műve, elérve célja!... Ekkor valik életének éposza drámává. Mózes elvonul a Sinaj hegyére, hogy láthatóan megörökítse, ami megvan gondolatban. Ott jár azon a határon, abban a magasságban, ahol a véges a végtelennel összeér,

ő az emberi mértéken túl emelkedő ember, ott jár, ahol előtte nem járt halandónak gondolata, olyan eszmerajzolatokat fogadott be elméje, minőknek csak nagy bölcselő léleknek mond az Isten. Most már legyen törvénytábla és szentély! — hogy egyik legyen a másiknak hajléka, ez amannak lelke. És lejö Mózes a hegyről, elméjében a szentély képével, kezében a kettős isteni törvénytáblával. — „Üsések fel és olvassátok odahaza a bibliátok, Mózes kettő, a fejezet meg harminckettő, a nép bűne, rút bálványimádása, Mózes haragja, nagy elbúsulása gyémánt betűkkel van ottan ki-verte, az volt ám a költő, ki azt énekelte!”¹⁴

1906. évi kiadás.

Az egyiptomi barbár mitológiával telített lelkű nép visszaesett a bálványimádásba és Aron engedett a népnek; arany borjút öntöttek. Mózesi családás borzalmas drámája! nincs ehhez fogható fenséges tragédia! A láthatatlan egyistent meghirdető Mózes Sinaj hegyéről lezúll és bálványimádást talál. Első érzés, mikor megballja a birt, az imádság; imádkozni kell a néprért, melynek bűne ily borzasztó, hiszen mennél ítörtatöbb a

Der „Moses-Peisen“ im Sinai.

bűn, annál több az imádkozni való. De amikor leér a hegy lábához és látja mezelen csülogásában az aranyzobrot, látja minden ideáljának megcsúfoltatását, erőt vesz rajta sodró forgószél gyánagt érzelmeinek vihara, vízi, ragadja a tragikus erő és Sinaj lábánál földhöz sújtja, darabokra töri az isteni törvény kettős íkertáblát.

Vér folyt. Mózes pedig kivitte tabernakulát a nép táborából és elhelyezte lankás domb oldalán; lement a néphez, hogy ügyeit intézze, alkonyatkor pedig a nép utána nézett szomorúan, amint fölment lassan esti szürkületben sátorába, modulátában kifejezője bánatos lemondásnak; a nép utána nézett leverten és ebben a szürke alkonyi jelenetben valami hallatlanul fájdalmas rezgés van, benne van a kicsinyhítű emberiség tragikuma. Izrael tragikuma, az első és második szentély pusztulása...

Hát így el lehet árulni az Isten nevét?! Így lehet elejteni a legnagyobb eszmét? Ennek a töprengésnek kinjában kivevő utat keres, a történelmiség törvényeiben szeretne Mózes vigasztalást sejdíteni, hogyan fog mégis megvalósulni Istennek üdvösségi terve, meg fog-e érne lassú érészel az Urísten magvetése? „Oh ismerted meg vélem, hadd tudnom oh Uram a te utaidat!” — És szól az Úr: nem ismerhet meg élő ember lényemben engem, arcélem előre indul, de te utánam tekinthetsz!... És megmutatja néki Isten az Ó minden gazdagságát, az erőket, melyek működni fognak, hogy megvalósuljon minden és Mózes fölegyenesedik újra, újra bizik, imádkozik népeért, csak azt kéri, Isten ne hagyja el népét, járjon velők, hisz és remél és faragja a második törvény-táblát. A nagy megdicsőülés napjai ezek keserű csalódás után. Isten reábizza az ígék irását. Szívsajtó keserű lelki kinszenvedés, újra támadó bizodalom, emberekben, népben csalódás, új hit a lehetőségben, az eszmény megmentése egy föld-omlásból, világroskadásból, nagy földat elgondolása, lelki vívódás, föltámaszkodás a rezignációból, nagy megbocsátás és keserű meglegedés, fölösöd reményesség és tennivágyás, kicsoda sajtós, bontakozás és lázongás, minő tengerkavargás egy emberi lélekben! Fölemlékdik a megpróbált Mózes; most a legnagyobb és a nagy megvívódás a nagy bölcselleti áttelermelés, a szenvedésben eszményiesülés, a nagy alkotó fölemlékedés forróságában kisugárzik homlokán a belső tűz, a belső világosság glóriája, az emberföltöttség fénykoszorúja kifelé lobban és fejt körülíti az aureola és új színeben előttünk ragyog az önmagán túlmagasodott próféta, az egyetlen glóriás ember a mi bibliánkban. Mert a mi bibliánk nem bánik pazarul a glóriával, nem stória a sugárfényt, mint a középkori művészet oly pazar kézzel ontott, nem adja se Dávid királynak, se Ábrahámnak, se a prófétáknak. Csak egynek adja, aki a legnagyobb volt és aki Izrael történetének hajnalán Izraelben lakozott.

Fölépítette a szentélyt. Átélt még egy tragédiát. Pedig csak politikai cél megvalósításáról volt most szó mint jövendő hivatás előfölteléről — nem magas lelki próba — és a nép mégis meghátrált a kének csüggesztő híradására, sőt föllázadt Mózes ellen, aki nem ismert feltékenységet, megosztotta a hivatás terhét Izrael véneivel és azt öhajította, vajha Izrael minden gyermeke próféta legyen. Oh, mily nagy volt akkor is a rengeteg erejű férfiban a megbocsátás, a könyörület, a szeretet, mikor a második visszahanyatlás után újra esdeklét a népet; akkori szavában nagy volt a szeretet, nagy mint az isteni bűnbocsátó irgalom és... szólt az Úr: Megbocsátok a te szavad szerint!... A munkát újra kezdi törhetetlen vas-erővel. Új nemzedéket nevel, negyvenéven át vezeti népet a sivatagban, megöregszik, de meg nem török, tanít és harcol, reáll az aggkor fehér alkonya és visszatekint életének munkájára, ragyogó ékesszólással köti népének lelkére az Eszmét és a Törvényt, kimondja a nagy Igét, mellyel örök időkre egymáshoz kovácsolja Izrael nevet és a tisztá Monotheismus eszméjét: *Halljad, Izrael, az Örök Magánvaló: a mi Istenünk, az Egyetlen Örök Magánvaló!* Feddő beszéddel inti népet hűségre Istenhez, tanuul hívja az eget és a földet és szól: irjátok föl magatoknak ezt a dalt, hogy legyen tanu veletek szemben, ha már én nem leszek; élénklí hatyűdálát: „figyelmezzetek Egék és hallja a föld ajkaim beszédét!” — megáldja népet nemzetsége szerint utolsó föléddával...

A legnagyobb próféta volt, a hasonlíthatatlan, aki fölfogta Isten a legmagasabb eszmerő fölfogásával, a színről színtre való közvetlenséggel, énségében, személyiségében, öntudatosságában, egységében, szeretetében és bölcsességében és az ő bizonyosságában bizonyosság lett az Isten az emberiségnek! *Es Mózes képe a bibliában.* A glória napűtése fonja körül homlokát... Nem ismeri senki sírját, mindenkinek élő, most is élő marad, ő az most is, aki volt: Mózes a mi tanítómesterünk! Nem érte el az ígék földjét, de a messzeségből látta. Nemzetszabadító, történetalkotó, törvénytanító, eszmerhírdető, erővel és szeretettel gazdag képviselője az irgalomnak és erőnek. Ideálök világába néző prófétánk, tanítómesterünk, Mózes, taníts, vezess bennünket tovább!

A NILUSON

— JEHUDA HALÉVI —

Isten! szent csodádiról regél népünk,
Miket e földön tétél hajdan értünk,
E folyam vize vérré változott,
Midőn megérinté a csodabot.
En hiszek benned. Tégy most is csodát,
Vezessen hajóm szent földedre át!

(Patal ford.)

KACZÉR ILLÉS: MÓZES

Egy régi vázlatkötnyvből

Ez ifjú pásztor ott űlt a kővön, a nyáj pedig békésen legelészett szanaszét a midjáni mezőn. Delelőn tündökölt a nap. A levegő izzott, mint a folyékony érc, a füvek buján tikkadoztak.

A messziben, a kút körül pálmák és fűgefák sóhajtoztak remegő mozdulatlanságban. A fű között s a fák lombjaiban apró, langyos szelek bújkáltak, szárnyatlanul mint a kéthetes verébfiókák s az ég mezején ragyogószerű, bongyörjuhokait legeltetett valami láthatatlan pásztor.

Az irdatlan körül, amely az ifjú pásztor ülőtrónusa volt, rejtelmes mesék beszéltek, hogy valami tüzes kéz dobta a csillagos végtelenből a végtelen síkságra. Akkor éjszakákon át okádtá a lángot s a megfélemedett pásztorok nem mertek közeledni hozzá. Most hűvösséget árasztott s a fiatal férfiú olyanak érezte maga körül a forróságot, mintha szellős álmokkal takaróznék éjszakai nyoszolyán.

A kő nappali nyoszolyája volt az ifjú pásztornak, aki látó szemmel és halló füllel álmodta a végtelennek álmait. Ha szél repdesett: hajlongó virágok nehéz szagát szívta be a pásztor és Egyiptom királyi kertjeit látta, ahol álmatag ösvényeken álmatag asszonyok sétálnak és bogarak, méhek, lepékék és gyermekded szelők orozzák a királyi illatokat. Ha pedig csend volt égen és földön, déláb reszketett a mérhetlen magosban: a rónaság révült fantáziája idegen tájakat, furcsa városokat épített a fényszötte levegőégre.

Zöld datolyaligetek ingkedtek fentről és rohanó patakok ezüstje olvadt, bércek meredeztek, mintha lezuhanóban volnának, szállók

domsora és olajfák hegyláncá küldött balzsamos sóvárgást. Tornynos, kupolás városok és hatalmas fáraótemetkező piramisok álltak tótárgast odafönn s itt-ott csonka, féligkész sirkoloszuszok hamarkodtak a fatamorganákon.

Az ifjú pásztor olyankor valami mélységes bánat este meg. Ha délábót látott, épülő városokat: testvéreit látta, akik verték a téglát és hord-

N. Kacsa: In der Synag.

Katona Nándor: Földvári zsinagógában. (A Hétorús Álmszobából)

ták a köveket. Ha a porba nézett, dologban nyüzsgő hangyákat ügyelvén, ha prédára vadászott a keselyű, vagy ha galambot kergetett az ölyű, ha éhes fenevadak ordítottak a messzeségben, ha pásztorok marakodtak: valami messi bánat búsította szívét. Sokszor forró könnyecsekpekk gördültek serkenő szakállába s ha fölemelte a fejét, olyan volt a fényben, mint valami napkeletti király, aki drágakövekkel tüzdeli tele a haját.

Fejedelme volt a midjanita mezőknek, pásztorok bírása: messi földről jöttek hozzá perlekedők, hogy itélkezzen. Menekülőik is jöttek hozzá a fárad földjéről, akik panasszal rakodtak jövet, vigasszal és tanáccsal, mire visszatértek. Amikor érkezett, gyűlölet fogadta, mert a királyi palotából futott. Földönfutóként jött Midjába, egy tarka bottal a kezében s a szemében akkora konokság égett, akár egy trónkövetelő szemében. Akkor még szilaj és haragos hével védte a védelmeneket és Réhuél unokáért naponta verekedett a kótnál a pásztorokkal. Igaz, hogy a pásztorok goromba férfiak voltak és Réhuélnek unokái gyengesztű lények, akik estvéig sem tudták volna megitatni a diákaikat, ha ő nem jön és nem tesz igazságot.

A haragot és a dacosságot hamar levetkezte és békés szépséggel próbálta rendbehozni az egyenlenségeket. A verekedő ifjúból békítő bíró lett. Lassan-lassan megszerették, féltek tőle és azt sutogták róla, hogy bujdosó királyfi: az erős fárad szamuzótt unokája.

Ezért nem is csodálkoztak rajta, hogy olyan bölcs és mindentudó, mintha százéves lenne, noha szakállá még alig hogy kiétközött az állán. Az egyiptomi jelmagyarazók tudománya mély és rettenetes s az ifjú pásztorról azt mesélték, hogy tudós, aki tudja az ég és a föld titkos jeleit, a vizek beszédét, a csillagok rejtelmeit, a bolygók útját s a szelek járását, ismeri a zenek lelket, az állatok gondolatát s a földöntúli hatalmak lakóhelyét.

Ő az ifjú pásztor ebből a megcsodált minden-tudásból olykor szikrányit sem érzett. Minél többet bámulta az eget és a földet, a fűveket s az állatokat, a napot nappal és éjjel a holdas-csillagos mennybolton, minél inkább figyelte a szellők fuvo-lóját s a viharok félelmetes trombitáit, a madarak éhes vijjogását s a jollakottak énekét, annál messzebb esett tőle mind az a tudomány, mellyel az egyiptomi mesterek öntözgették a lelket. A naphan fürösztötte arcát, szemét behunyta és szomjas földnek érezte magát, aki eltikkadtan könyörgi az igazi esőt, a mindenség tudását.

— Ki vagy te, ismeretlen? — mondotta a szerelmek rajongásával. — Ki vagy, aki a napot forgotat, aki küldöd a fényt és a meleget? A nap maga az Isten, tanítottak Őn papjai, de nem lehet Isten, akit elnyel az éjszaka. Ki vagy, ő ismeretlen, aki az éjszakát a napra tereléd, mint a felhét? A holdat is te apasztod és te növeled meg ismét, ha a fogyatkozás ideje letelt. És te

hasítsz ösvényt, ahol a csillagok tizezrei vándorol-janak. Ki vagy te ismeretlen, aki a szeleket a markodban tartod és akkor eresztéd ki őket, amikor akard? Ki a végtelen tengereknek partot állítsz s a folyókat a tengerbe küldöd pihenni. Ki a fűvet zöldre fested s a virágokat sokszínű köntösbe öltözteted. Ki földből, esőből és napsugárból ezerszagu illatot keversz. Ki vagy, ő ismeretlen, aki a datolyának mézet adsz s a búroknek mérget? Ki kövérséget rejtessz az olajbogyóba s a máknak öklebe álmodat? Te kergetéd a homokot a sivatagban és te állítod sorba a végtelen számokat. Ki vagy és hol van a te királyi széked. Ki lelket lebelez minden előbe s a holtak lelkeit összegyűjtöd, hol vagy? Korona van a fejedén, akkora mint a nap és retentő kézived a válladon, mint a szivárvány. Hol van a te trónusod? A föld hán-e ősze, vagy a temérdek egeken trónolsz? Van-e olyan égbolt, amelyen te elírsz? Látni szeretném a hatalmas számodat, amelyen te piensz, ő hatalmas, ő nagyságos, ő ismeretlen! Látni szeretnék ...

A távolban csipkebokor égett s a levegőben egy dűbörgő hang rezekedett:

— Mózes, Mózes!

Az ifjú pásztor leborult s a porba temette lejtét. Azután fölkelte s a szívében ámulattal és félelem-mel indult a csipkebokor felé.

KISS ARNOLD: ÁLMOK

Hajnalidő: gyermekálmok
Száz varázslat intenek,
Lenn a porban, játék közben
Sóhajaink nincsenek —
Enyhe szellő lengedez.

Rügybútlakor róza pattan,
Csókra szomjas ajakunk —
Holdas este, pásztoróra;
Ifjúságunk, tavaszunk —
Mámor minden pillanat.

Délidőben kenyércsatán
Izzad meg a homlokunk,
Kifaradunk vad tusákbán,
S rejtett könnyel zokogunk, —
Forrón süt a napsugár.

Ködbe vész az ifjúságunk.
Csöndesebben lejt a vér.
Messez multról halk dudolva
Regét sűg az ősz szél —
Hűsebb már az alkonyat.

És leszállnak sűrű árnyak.
Görccsös botra görnyedünk.
Béke száll dacos szivünkbe,
S újra gyermekek leszünk —
Vár reánk a temető.

Wachtel: Flüchtlinge

Wachtel: Menekültek. (A Háborús Almanach illusztrációból)

PATAI JÓZSEF: ANYÁM CHASZIDMESEIBŐL

A CADDIK GRÓF.¹

egyenkét gyertyaláng lobogott az asztalfőn és kápráza ontotta fényét a szandeci nagy caddik lángoló arcába, csillogó nagy szemébe és a fehér abrosra leomló hófehér szakállára. Az asztal körül ülő hivek áhítattal vetették egy-egy pillantást a caddik felé, akit az egymás mellett álló negyvenkét sudár gyertyatartó mint díszország védett a kíváncsi szemektől. A távoliak csak káprázatot és sugárzást láthattak és olykor-olykor a szemek szellőzését. Meghökkenve vetették vissza fejüket az asztal felé és hallgatták a gyertyák mögött ömlő péntek esti éneket:

Üdv veletek, Isten anyjai,
Béke anyjai, Ég anyjai,
Királyok királyainak Királya,
A Szent, ki küldött, áldott legyen...

És mikor a caddik felállt és a kicsorduló serleggel a kezében, megszentelte a Szombatot, mindenki látta, hogy a Béke anyjai, az Ég anyjai körül-lebegik a fejtét és megkoszorúzzák őt ama ötven felett való hetven virágos koszorúval.

A karmeli bor mellé finom szombati ételek kerültek az asztalra és már a Szombatköszöntés-kor ott párolgott a gyertyatartók mögött a szombati hal, megfűszerezve ama bűvös fűszerrel, amelynek Szombat a neve és amelynek illatát csak az érezi, akibe péntekeste beleszál a szombati lélek, hogy ünnepi hangulatba tartsa, másnapestig, míg a Szombatkirálynő el nem búcsúzik...

A szandeci nagy caddik leemelte a fedelet a halasztól és miközben megízlelte a szombati ételt, magába mélyedve szolt:

— Ó, bárcsak érezni tudnám én is egyszer a szombati halban azt az ízt, amelyet a szent caddik Potoczky gróf érzett...

Pár falatot lenyelt és szinte szomorúan csóválta a fejtét:

— Ó, bárcsak kidolgozhatnám én is egykor úgy a testet, mint a szent caddik Potoczky gróf...

Sokan a hivek közül, akik már ismerték a zsidó hitre tért Potoczky gróf szomorú történetét, megértették a caddik szavait, a többiek pedig meglepődve hallgatták:

¹ A szandeci rabbi elbeszélése a zsidó vallásra tért Potoczky Abraham grófról történeti tény, melyet Lelewell, a Potoczkyak családi történetének megírója (1805) is elbeszél. Potoczky Abrahamot a XVII. század végén nyilvánosan megégették a vilnai piacon. Az eseménynek állítólag nyoma maradt a család címerén, amely a ma is virágzó lencsűt (szelűtűt vilnai) Potoczky-likőrgyár minden üvegén látható. A címer azóta is egész és egy kettőtört keresztből áll, jelölő annak, hogy a hat testvér közül az egyik elszakadt a kereszténységtől. P. J.

— Kevesen tudják, milyen magas fokra emelkedett nemcsak a lelke, de a teste is!... Hogyan tisztult meg minden földi salaktól... Hogy szállt, szállt oda, ahová már az ég anyjai sem tudják mind követni...

Az ég anyjai az Ég magasságában születtek, nem kísérti őket sem bűn, sem szenvedély, sem öröm, sem harag. De őt született Izrael elnyomóinak földi palotájában, hús és vérből. Biborban, selyemben nevedekett és atyái háznak bűne ringatta az öleiben.

És ifjú lón a gyermekből és az ifjú ott hagyott bibort és selymet, palotát és kertet és ment a rongyok közé, a tövisek közé, a síkatorok közé, hogy megkeresse az igazságot... És útjában reátállt Izrael istendé és az ő szent Törájára...

Vilnából Rómába, Rómából Amsterdamba boylongott az ifjú gróf és Abraham szövetségébe lépve, Abraham lón a neve. És kenyeret evett sóval és vizet ivott mértékkel és lett a kenyeré, amire éhezett, a Tan, és víze, amire szomjazott, a Tóra...

És jött az anyja befolyozott arccal, gyászoló fejjel és kérlelte őt könyörögve:

— Térj vissza hozzánk, térj vissza atyád házába és töröld le rólnak a nagy szegényt. Dús palotád vár virágos kerttel, és te itt kunyhóban lakol idegenek között. Selyem és bíbor vár otthon és te rongyokban jársz itt a szegények között. Dús lakomák várnak csillogó termekben és te itt éhez... Vagy tán hiszel e balgák túlvilágában?... És Rábi Abraham Potoczky szeliden az anyjára nézett és szolt:

— Te azt hiszed, ó, anyám, hogy engem a túlvilági jutalom reménye csabított ide új testvérem közé. Esküszöm néked, ha tudnám, hogy sohasem lesz lelkemnek része a mennyei üdvötségben, akkor is itt maradnék és elég volna nekem a földi jutalom, a földi gyönyörűség, hogy megismertem az igazságot... És hidd meg, ó, anyám, ha felvehetem reggel az imádsághoz az ezüstkoszorús talliszt, nagyobb örömem van, mint amikor a mi nagyuraink magukra öltik a selyem-és biborpalástokat... És ha elmehetek estenként a Tan házába, hogy együtt tanuljak testvéreimkel a Tóra igazságait, nagyobb a gyönyörűségem, mint amikor egykor otthon hamis színjátékba, híu mulatságokba mentünk... És ha péntekeste a szombati lélekkel meggyarapodva megízlelem a Szombatkirálynő tiszteltetére készített halat, élvezetesebb előttem, mint amikor otthon nagy lakomák minden finom ételle csiklandozta az inyemet... Nem a túlvilágért vagyok én itt, hanem csupán csak a földi világért, amelynek gyönyörűségeit te is megismerhetnéd, ha itt maradnál velem, ó, anyám...

És Rábi Abraham Potoczky sirva fakadt és megfogta anyja kezét és elborította könnyeivel. De a grófnő büszkén kitepte a kezét kezzeiből és kifutott a kis szobából...

Es Rabbi Abraham Potoczky mindjobban bele-
mélyedt a Tóra titkaiba.

Es elérkezett az idő, hogy szent mártírhálát
hajlon új hitéért. Szívét megszállta a vágyódás
szülőanyja után és elindult titokban szülővárosába,
Vilnába, hogy titokban láthassa őt.

De szülei felismerték, elfogatták, börtönbe vetet-
ték, megkínózták és megsanyargatták és midőn
tovább is megmaradt hiténél, máglyahalálra ítél-
ték.

Es mikor kivitték a szent caddíkot a vilnai
piastra, hogy megéressék és a máglya körül álltak a
város népei, mint utolsó kérését kérte bírától, hogy
beszélhessen új testvéreibe: „Ne gondoljátok, hogy
igazságot tettemek, az igazság az istennel van és
én meghalok a hitémért. De hadd beszéljek néhány
szót hitem fiaihoz.”

Es Rabbi Abraham Potoczky a zokogva síró
zsidók felé fordulva szóra nyitotta ajkait:

— Ne sirjatok, ne zokogjatok értem, testvéreim.
Egész életemben gyötört a gondolat, hogy a test-
nek talán nem lesz majd megtisztulása. A lelke-
ből kiégette a salakot a Tóra, a lelke-
met megtisztította az isteni tan, és az isteni szolgálát, de
mi lesz a testtel, mely ilyen helyről származik,
hogyan fog az felemelkedni és megtisztulni a
salaktól? Es ime, az Isten megkegyelmezett nekem
és most ujjonghatok, hogy testem is megtisztul
a tűzben és ime mint az Eg anyyala, oly tisztán
szállhatok a mennyei létezők elé, a Sechina ol-
talmazó szárnyai alá...

Es a szent caddík beleugrott a lobogó máglya
tűzébe és egész hangjával kiáltotta:

— Halljad, Izráel, és halljátok mind, az Isten,
a mi Istenünk, az Isten egyellenege!

Mikor a szandeci nagy caddík befejezte az el-
beszélését, könnyek csillogtak a szemében és az
aszalt körül ülő hivek szémei megteltek könnyel.

— Ime, tudjátok, milyen magasa tud emelkedni
az Isten választottja... Ó, magasságok magas-
sága... Ó, bárcsak kidolgozhatnám én is egykor
úgy a testet, mint a szent caddík Potoczky gróf...

Aztán odaszólt a mellette ülő fiahoz:

— Folytasd a szombati dalt, fiam...

Es az egész asztal körül egyszerre felzendült újra
a szombati ének:

Üdv veletek, Isten anyyalai,
Béke anyyalai, Ég anyyalai,
Királyok királyainak Királya,
A Szent, ki küldött, áldott legyen...

*Megjelent az Omike és a Hadí Archivum nagy
HÁBORÚS ALMANACHJA, a legjelesebb magyar
írók műveivel s több mint száz gyönyörű illusz-
trációval és műemlékletekkel!*

136

SZÁSZ MENYHÉRT: SZÓLT A LEGIONÁRIUS

S egy reggel szemközt a malom felett
két gépmadar nagy gyorsan sietett,
a vásártéren egy ember dobolt: —
hogy kiüritik egész Tarnopolt
(Oh! gyász, ború...)
Egy sikoltás volt az egész világ
... Háború...

A szekerek mind elindultak és
ez olyan volt, mint egy nagy temetés.
Apám mellettem, anyám mellettem
a nagy derűs, kek égbolt felettem
s oldalt a fák...

Mentünk előre s szembe jöttek a
katonák...

Lembergben megláttam a Légiót
s a cimborák közül pár régi jót,
kigyúltam én is, felcsaptam én is,
sirattak engem, de mentem mégis,
s nevetett szám...
Es éles volt a kard, amit adott
a Hazám.

Szandecnél kaptam egy tudólövést,
mely szép karmirna festi a köpést...
Tétlen feküdtem... s hívtam Jehovát...
s két hónap mulva már mentem tovább.
Ez csoda volt,
s míg megérkeztem, régi századom
oda volt.

De semmi se fáj, de semmise fáj,
végigtáncoltam a grodeki bált
s ahogy lendültünk, ott maradt a láb,
s az egyik... de én még mentem tovább.
Csoda... tudom...
S több lábat láttam ott én heverőn
az uton.

Ma még egy kicsit bicegek talán
és szúrást érzek a szívem falán,
de rájöttem — s ezt halkán mondom ám
hogy a faláb — nincs fábol ám, komám.
Fájást érzett:
— hogy tegnap véletlenül megütém
és — vértzett...

DR. MEZEY SÁNDOR: A KÖZALAP AKCIÓJA

Az Országos Magyar Izraelita Közalap hónapokkal ezelőtt báró Kohner Adolf elnök indítványára elhatározta, hogy a Kárpátok orszádját vidékünk lerombolt zsidó iskolákat felépíti és a lehetőség szerint a kárpáti megyékben új iskolákat is alapít.

Ez az akció most kezd teteszt előtérni. A közalap március elején kiköcsöcsöztette a felhívást a magyar zsidósághoz. Azóta az adakozás megindult és egyre szöbb eredményeket mutat. A magyar zsidóság megértette és követi a közalap intencióit.

A felvidék háborús nyomora senkit se sujtott jobban, mint az ottlakó zsidókat. Az orosz hordek öket fosztották ki legelőbb és legteljesebben. Nagy részük még ma is földönfuto és saját falujában hontalan. A közalap e nyomorban azt a csomót kereste, mely az ő hivatásához közelálló eszközökkel s kitűzött céljainak sorában nyerhet enyhítő megoldást. A közalap a zsidóság lelki szükségleteinek kielégítése felé fordult s a nagy rombolásból mindenekelőtt a zsidó szellemet akarta napfényre hozni, a zsidó tanítást, a zsidó lelket akarta megmenteni.

Ezért fordult a közalap, a magyar zsidóság kulturális törekvéseinek emez egyetemes képviselőjébe, az iskolák felé. A zsidó iskolák újjáteremtését tűzte ki a maga s a zsidó társadalom feladatául. Azokét az iskolákat, melyeknek az első kegyelemelőlést annak idején már megadta az Apponyi törvény. Az oroszok befejezték, amit egy reakciós törvény kezdett. Ezeket az iskolákat soha fel nem építéné az állam. Ezeket az iskolákat soha felépíteni nem tudná a község, melynek vagyona elkallódott, elporlott a kozakok idején, tagjai pedig vagy elhullottak a csatatéren, vagy koldusokká lettek elpusztult tűzhelyeik mellett.

Meg kell menteni odafőnn a zsidó tanítást, a tanítást is s a tanításban a zsidó szellemet is. Ezzel vagy magunk törődünk, vagy senki. Vagy felépítjük magunk a leomlott iskolák falait, vagy száz és száz serdulő lelket a tudatlanság fenyeget s a zsidóság éltető ereje: a tanulás soha se lesz az övek.

Am a közalap akcióját nemcsak ez a szempont vezeti. Minden, ami zsidó felekezeti ügy, kell, hogy nemzeti is legyen s a magyar zsidóságok mind len kultúrkérdésben a nemzeti szempontoknak kell irányítaniok. A közalap nemcsak felépíteni, de új alkotásokat is akar létrehozni. A nemzet vereszettségét a nemzeti lélek gardagodásával akarja pótolni. Azt akarja, hogy az elhullottak helyébe új emberek lépjenek, kiket a magyar lélek, a magyar nyelv, a magyar igék ihlető ereje avasson e nemzet igit-vérig magyar, hűségesen szerető tagjaivá. A zsidóság még teljesen be nem olvad, a Kárpátok közé újonnan jött, még talán

idegennyelvű tagjait akarja a tanítás diadalmas erejével kötni a magyar zsidósághoz s ezzel a messzeható nemzeti munkával megalapozni a jövő Magyarországot. Ezer estendő mulasztásai ijesztően tárják elének a magyarság sok nembánomságát. Az előjöv, szükséges és feltartoztathatlan regeneráció nem indulhat ki máshonnan, mint az iskolákból. Az iskolák lesznek meleggyvai a jövő Magyarország nemzeti egységének. A közalap akciója programm tehát nemcsak a felekezet, de az egész Magyarország számára: mentül több iskolát kell alapítani a nemzetiségi vidékeken s a magyar szellem fölnyével hódítani meg mindenkit, akit a magyar politika meghódítani nem tudott.

A magyar zsidóság kivette részét mindenkor nemzete bajiából és kötelesegeiből. Vézrik a csatatéren és vézrik ideháza, a nyomorúság vértelen harcmezején. Amott életével, emitt szenvedéssel és munkával s mindenütt hűséggel és önfeláldozással pecsételi meg azt a hallgatag esküt, mely minden magyar zsidót hazája szolgálatára kötelez. Ha valaha büszkén tekinthetett végig munkáján a magyar zsidóság, úgy ezekben az időkben gögös öntudatra ébredhetett, mert véraldozatban, anyagi adózásban nála hibeőbb, később és bőkezőbb e nemzet tagjai közt senki se volt.

Mikor tehát e nemzet jövőjére gondolunk, már akkor is, mikor a harci zaj még körülömbolja a nemzet építő vágyait és az elesett erők árnyéka vetődik a nemzet jövő elébe: e gondolkodásnak szeretetet és izzó munkát kell kváltania a zsidóságból s kell, hogy a zsidóság azt a Magyarországot, melyet a harctéren megmenteni segített, melynek gazdasági alapját itthon a háború rázkódásai közt is fenntartotta, a kultúra ragyogó fegyvereivel is jövőbe ható és ingathatatlan győzelemre vigye. Ez az a tér, melyen minden magyar zsidó áldozhat, küzdhet és győzedelmeskedhetik. Ez az a tér, melyen tovább kell folytatnunk és meg kell koronáznunk a mai idők dicsőséges munkáját s ahol meg kell mutatnunk, hogy nincs olyan nemzeti kötelesség, melyet a magunkénak ne vallanánk — amelynek betöltésében nem mi igyekeznénk legelőbb járni.

Az ország földjét a magyar zsidóság gazdagia, szegénye vétélve öntözte. A magyar kultúra jövőndő palotájához szegénye, gazdagia hordja el a maga tégláját: ha volt valaha egységes gondolat a zsidóságban, úgy az iskola, a tanítás volt az és marad is az s a nemzeti gondolatban is mindnyájunknak találkoznunk kell. Hitközségek, intézmények, egyesek: kicsik és nagyok jöjjenek tehát, vegyenek részt a közalap munkájában. Szert, istennek tetsző munka ez, zsidó munka és magyar munka. Bizunk a felekezet áldozni tudásában, bizunk kötelességérzetében, de bölcsességében is, belátásában is, mely most egyet jelent a hazafői érzéssel s azzal a gondlattal, hogy barátunk és ellenségnek most kell megmutatnunk, mit tudunk mi — magyar zsidók!

Seder-Abend, von Henry Lévy, Paris, 1885.

Henry Lévy azérettelje a párisi Szalon 1885-iki tárlatán

ZANGWILL IZRAEL: ELIÁS SERLEGE

I.

Eron Ben Amram levette a nagy ünnepi tálról a sült ürücombesontot és a sült tojást és mialatt felesége és gyermekei felemelték a tálat, melyben most már csak a keserű füvek és a kovásztalan kenyerek maradtak, elmondta a kaldaikus nyitányt a széderhez, a pészach-est hosszú, háziás ceremóniáját.

„Ez a nyomorúság kenyerere, melyet atyáink ettek Egyiptom földjén. Jöjjön be mind, aki éhes és egyék; jöjjön be mind, aki a pészachot óhajta megünnepelni. Az idén még itt, jövőre azonban már Izrael földjén! Az idén még rabszolgák, jövőre azonban már a szabadság gyermekei!”

Mindennek dacára a lengyel orvos egyáltalán nem látszott rabszolgának. Söt fehér szakállával, hosszú fehér talárjába és fehér sapkájába öltözve és fehér párnákon trónolva, királyi alak volt és ezen esték estéjén tényleg „királynak” képzelte magát, feleségét meg királynénak.

De Golda „királyné”, dacára selyem köntösének és virágokkal ékes fejdiszének, nem volt osztályosa hitestársra fenséges hangulatának, még kevésbé osztározta azonban a gyermekek rózsás boldogságában, kik e bűvös asztal körülültek. Szíve telve titkos félelemmel, melyet sem az atya szívből jövő dalai, sem a különös családi kórus nem tud

elnyomni. Az még megjárja, hogy a gyermekeknek nincs sejtelmük a tomyosuló fellegekről, de hogy tudta az ura elfelejteni a vérvád borzalmaait, melyek ugyanabban az estendőben dühöngtek, melyben őt a chupa alá vezette.

Pedig férje minden bizonnyal épp oly jól birt tudomással arról, hogy a borzalmas legenda újból erjed, hogy a lassan növekvő zsidógyűlölet elérte már azon tetőpontot, amelyiknél ki kell, hogy törjön, hogy a pritzim (nemeselek) nagy házaikban épp úgy, mint a parasztek magas colópkéritesek mögött egyaránt morognak adósságaik terhe miatt. Valóban nem hallatszottak-e hangok a pészach-vásáron a régi-régi meséről, egy elveszett keresztény gyermekről. Eddig, hála az istennek, még nincs kéznél az ez gyilkosság, sem hullá. De a pészach áldozat ez idején, ha akadna egy fiú, kin az erőszak jelcí láthatók volnának, most, amidőn a görög egyház elmerült a keresztrefeszítésben! Oh Abraham Istene, óv meg bennünket a szabadjára eresztett gonosztól!

De a gondosan előkészített ünnepély első része, melyet csak a malagaborral telt serlegek szakítottak meg itt-ott kellemesen, békésen folyt le, míg az estebédhez jutottak, mely a gyermekek nagy öröme, a ceremónia közepébe illeszkedett be. Komikus arcfintorgással fogadták a tormát, mely az egyiptomi rabszolgaság keserűségét jelképezte s a tréfák évenkénti ismétlődésükkel csak annál kedvesebbeké váltak; elragadó grimaszokat vágtak a mandula, mazsola, alma és fahéj lágy, édes

keyerékére, mely csak bizonytalanul engedte sejténi a rabszolgák által használt maltert; jó étvágygal fogyasztottak el a s vízbe mártott tojásseleket s aztán az összes szimbólumokat szabályszerűen lenyelve prózáibb megelégedéssel hozzáláttak az egyszerűen ehető húsokhoz és halakhoz, ámbr ezeknek is új zamatot kölcsönöztek a külön pészach-tányérok és tálak és a tisztított cések és villák.

Ekkorra már Golda is eléggé fölvidult, hogy az afikomon elcsésné fölött fondorkodjon, amint ezt minden esztendőben tette. Ezen pászkaszelet, mely Aron pánája alatt volt, arra szolgált, hogy morzsáiból mindenkinek juttatva az legyen az est utolsó falatja, mely az ősi palesztinai étkezésben az utolsó falat pészachi páleányt jelképezte.

II.

Érintetlenül állt azonban az asztal közepén Éliás serlege. Minden alkalommal, midőn az előírás serlegívás bekövetkezett, a gyermekek a megváltás prófétája számára kikészített serlegre pillantottak. De hiába! a csordultig telt malagaboros pohár még mindig telve volt.

Megnyugvást találtak abban a gondolatban, hogy a nagy pillanat még nem érkezett meg, a harmadik pohár ideje, midőn az anya kitárja az ajtót, az atya felemelkedik, magásra tartva a serleget, csengő hangon üdvözli a láthatatlan vendéget.

Igaz, hogy más éveken is, ámbr szinte hallani Éliás a szárnyak csattogását, a serleg telve maradt s midőn azt visszahelyezték az asztalra, fiatal keblükben vendégszeretékü megvetésének halvány árnyéka vonult el. De sok mindenféle okot tudtak találni, hogy Éliást kimagyarazzák, saját bűneiket is beleszámítva s most, midőn Bem Amram intett feleségének, hogy nyissa ki az ajtót, várakozástól lábujjhegyen állva, a hiszékeny fiatal szívek izgatottan dobogtak.

Az anyai szívet azonban más érzések dobogtatták. Amint a szamovárt visszatette a konyhába, a ház mögött, a lenygel negyed felől hangzó gyenge zúgás újból felidézte rettegését és csak a szoba ajtaját tárta ki. De Bem Amram nem volt eléggé szórakozott ahhoz, hogy az engedelmes fűréség megtévesztette volna. Különbösen is a folyosón át látható volt a bezárt házkapu és a felé intett. Erre lustának tette magát. „Oh, sohse törődji vele.”

„Dávid nyisd ki a kaput!”

A legidősebb fiú arvendé ugrott fel. Méltatlanság is lett volna anyjától Éliást a küszöb előtt hagyni.

„Nem, nem, Dávid!” állította meg őt Golda. „Túlsgósan nehéz az, hisz nem bírná a zárat és a keresztgerendát kiemelni.”

„Te zártad el ennyire?” kérde Ben Amram.

„Es miért nem? Jól tudod, hogy ilyenkor úgy szoktak megveszni az istentelenek mint a kutyák.”

„Ohó! Bennünket nem fognak megharapni.”
„De Aron! Ugye, hallottál az elveszett keresztény gyermekről?”

„En sok keresztény gyermeket mentettem meg, Golda.”

„Azzal nem fognak törődni.”

„De az ünneppel nekem kell törődni.” Es neki indult.

„Nem, nem, Aron! Figyelj csak!”

A hársány hangok most már a ház eleje felől hangzottak. Erre vállalt vont. „En csak a kecskék bégetését hallom.”

Az asszony belekapaszzkodott, amint a kapunak tartott. „Gondolj gyermekeinkre!”

„Ne légy gyerek magad, koromám!”

„De én nem vagyok gyerek. Hallgá csak!”

Ó csak szelíden mosolygott. „A kaput ki kell nyitni.”

Az asszony félelmében szkeptikussá vált. „Te vagy gyerekes. Ugyis tudod, hogy a megváltás prófétája nem fog a kapun bejönni.”

„Ki tudja?” felelt tisztos szakállát simogatva.

„En tudom. Izrael megronlója és nem a megváltója fog jönni. Halld csak! Oh Ábrahám Istene! Hát nem hallod?”

Csalhatatlanul egy zavargó tömeg üvöltés közeledett, egy harmonika kornyikáló hangjaival keverve.

„Le a zsidókkal! Halál a piszkos zsidókra!”

„Isten a mennyekben!” Eleresztette férjét és gyermekei felé rohant oly mozdulattal, mintha valamennyiüket karjaiba akarta volna gyűjteni. Aztán hallva a zárat nyikorogni, sikoltva fordult vissza: „Megbolondultál, Aron?”

De a nejt tekintetével visszatartva, bal kezével kitárta a kaput, miután jobbában magásra tartotta Éliás serlegét, a láthatatlan tömeg üvöltésén meg

a zene harsány hangjain át zengte a vendég félgéber üdvözlését: „Baruch habaá!”

Alig hagyták el ajkait az üdvözlés szavak, midőn egy vadul vágató alak, dús szőrme kabátban, az utcasarok mögül majd a karjaiba rohant, félg kiborította a bort.

„Isten szent nevére, Reb Aron!” lihegte a menekülő és félg halva zuhant a közsöbre.

Az orvos gyorsan befelé vonzolta őt és becsapta a kaput épp amikor ketté muszik — a hajszá részeg vezetői — támolygott el mellette. Az anya, ki az esés zajára előreugrott, magából kikelve retesztelte el a zárat s a következő pillanatban a láрма és ordítás a ház mellől távolodott.

Ben Amram felemelte a fehér, véres arcot és ajkaihoz tartotta Eliás serlegét. A különös vendég fenéki itta, az összeseregelt gyermekek meg kábultan nézték. Amint a fej visszahanyatlott, a pészach asztal ünnepi gyertyáinak fénye megvilágította.

Az arc egészen kopasz volt; még az oldalincsek is hiányoztak.

„Maimon a mesumed!” kiáltotta az anya rémületen. „Hisz a hitelhagyottat mentetted meg!” „Nem megmondtam, hogy a kaput ki kell nyitni!” válaszolta Ben Amram finoman. Azután dörög mosoly jelent meg ajkai körül és megsimogatta fehér szakállát. „Maimon az egyetlen zsidó, ki ma este az utcán volt és hogy tudták volna a szegény részeg parasztok, hogy már ki van keresztelve?”

Dacára a borzalomnak, mely az áruló láttán elfogta őket, Dávid és testvérei titokban örültek, hogy végre üresen láthatják Eliás serlegét.

III.

Másnap reggel a nagy, zsúfolt templomon újonjogva zengett végig a pészachi ima. Dacára a lármás tömeg felvonulásának, erőszakoskodásáról hír nem érkezett. Tehát nem pusztítják el tüzzel-vassal a gettót és a hívők szabadon vehetnek lélegzetet a mohával benőtt tornyos négyzetben belül és e fölötti érzelmeiket remegő kézzel, hangos hálálkodással fejezték ki ritmikus imáikban, amint rojtos kendőikben ide-oda hajlongtak. A teljes odaadás jeléül az épület végében nyitva állt a frigszekrény, fölötte a tízparancsolat és az örök méces. Ben Amramot érte a kitüntetés a frigszekrény függönyét felvonnai, melyben a dúsan öltözött tekerések minden nagyságban, ezüst csengőkkel és mutatóikkal kitarva álltak ünnepi pompájukban.

Tarka ruházatú asszonyok erkélyük díszes rácszatán keresztül néztek le a ringó alakokra, a középső emelvényről pedig a kántor halaimái, melyekbe a férfiak harmonikusnak közbe-közbe énekeltek, füleikhez szálltak fel. Hirtelen egy kívülről jövő vezetés hang zavarta meg a kántort és a gyülekezet összefonódó ájtatoskodását, lovaság vegyes zöreje, katonai vezényszavak rövid

csengése. Mintha ellenkező szél kerekedett volna, a hajlongó alakok hirtelen hátrafordultak, az asszonyok szeméi a rémülettel tágranyilva villogtak. A nagy kapuszárnyak kiröpültek és — óh, rémes, hihetetlen látvány — súlyos paták dobbanásával a szentelt padlón és nehéz kardok csörömpölésével, kettes sorokban, lassan belovagolt egy svadronközök. Fekete, csúcsos spakáik és hosszú szakállaik, nagy, oldalgombolható köpenyeik, a tömött zsebebből kiálló töltények, ficsánkoló lovaik, olmos ostoraik vértórraló ellenétét képezték az áhitattal, fehérbe göngyölt alakok közt. Az ájtatos zümmögés elhalt, még hallatszott a magára hagyott kántor lelkes szárnyalású éneke s aztán ő is szorongva fordította hátra a fejét és áriája torkába fult.

„Állj!” kiáltá a tiszt. A mozgó oszlop megtorpant. Hossza mereven nyúlt el a középső emelvényről, eltorlaszolta az átjárót, végének pedig, melyből még az iskolába s a szegényházba is jutott, már az udvarban dobogtak a patái. Egyszerre csak a sameszt látják, amint elállja a helyke betolakodók útját.

„Mért zavarja meg excellenciád ájtatos imánkat?”

A gyülekezet kezdte visszanyerni méltóságát. Ki sejtett volna a vörös Judában ekkora bátorságot, ily helyes beszédet? Hisz maga a rabbi is a rémületől kővé vált, a kahal vénei meg szinte megnémultak. Hossa Ben Amram, szószólójuk a kormánynál, kinek imakendőjére ezüst szalag volt hímzve és selyemből volt a kabátja, modulatlanul, mereven nézett a frigszekrény oszlopai közül a bator templomszolgára, „Mindenekelőtt ide a fiú vérvél!”

Katonai rövidséggel repültek e szavak és a szólo Iova zajosan toporzékkolt, mintha e vád idegessé tette volna. A férfiak halálsapadtak lettek, a nők kezeiket tördeltek.

„Jaj, jaj”, óbégattak. „Jaj nekünk! Jaj nekünk!” „Micsoda fiú? Micsoda vér?” szólalt meg a samesz rendíthetetlenül.

„Ne ravaszkojj, te gazfickó! Tudod jól, hogy egy keresztény gyermek eltűnt.”

A koros rabbi a samesz által felbátorodva megemelte remegő hangját.

„A gyermek minden bizonnyal meg fog kerülni, ha tényleg elveszett”, tette hozzá keserű szarkazmussal. És excellenciád csak nem követeli rajtnok a fiú vérét, mielőtt excellenciád meggyőződött róla, hogy az tényleg ki lett ontva.”

„Nem értesz engem, vén kutya, jobban mondvá csak úgy tetted magad, vén róka. A fiú vére itt van, ebben a zsinagógában tartogattjátok és én érte jöttem.”

A samesz harsányan felnevetett. „Öh excellenciás uram!”

A megkönnyebbülés kellemes fényű lett úrrá az izgalomban a hisztériaiig észélt zsinagógán. Csak úgy rengett az ideges nevetéstől.

„Ebben a zsinagógában nincs vér, excellenciád,” szolt a rabbi pislogó szemekkel, „kivéve, amely élő erekben csörgedez.”

„Majd meglátjuk. Hozzatok elő a palackot a szekrény alól!”

„Ast!” A samesz vigyorgott, szinte szemtelenül. „Ez az áldozati bor, — vörös, mint a szakállam,” szolt.

„Ha! Ha! A vörös áldozati bor!” ismételte a zsinagóga megkönnyebbült zúgással és a női karzatról is a kölcsönös kimagyarázások örvendő zaja hallatszott.

„Majd meglátjuk,” ismételte a tiszt vas zavartalansággal, mire a boldog zümmögés szívük verését elállító csendbe halt, mely hirtelen megtelt egy hihetetlenül ördögi cselnek, egy hamis ráfogásnak a megértésével, mely ha beigazolódik a gettót a fanatikus hívők dühének, sőt mi több, a törvény sújtó karjának szolgáltatja ki.

A tiszt hangja újból megszólalt. „A zsinagógából senkit sem kiengedni, legyen az férfi, asszony, avagy gyermek. Aki megkísérli a menekülést, lelkoncolni!”

Felülről ájuldozó asszonyok sikoltásai volt erre a válasz. Ő azonban érzéketlenül indította el lovát a padsorok közt a frigyszekrény felé, a hangos paták sziveket tapostak. Nyergéből leugorva, a tekercesek alatt lévő kis szekrényt kinyitotta és egyfélemetesen vörös palackot húzott onnan elő. „Áldozati bor, mi?!” szolt sötéten.

„Mi lenne más, excellenciád?” válaszolt bátran a samesz, aki követte.

Kegyetlen róhej tört elő a tiszt ajkai közül. „Igyál csak egy kortyot belőle!”

Minden szem szorongó tekintettel szegődött a sa-

(A Hahorús Ajmagyach illusztrációjából)

meszre, csak a női karzaton takarták el sokan kezeikkel az arcukat, amint az félelem nélkül, vállát felhúvva vette át a palackot. Mindenki visszafojtotta lélegzetét.

Hirtelen, mosolygó arccal, Vörös Juda lenyelt egy kortyot. De, amint a folyadék inyéhez ért, mosolya borzalmasan eltorzult, karjai az ég felé röpültek. Leejtette a palackot, rekedt kiáltással: „Ingalom, óh Istenem!” habzó szájjal a figyesszerűen elé esett. A vörös folyadék ríktó színű töcsává folyt.

„Halljad, óh Izrael!” Mindenfelől a borzalom rekedt kiáltása hallatszott, melyet az asszonyok velőtrázóan visszhangoztak. Mindenható atyánk! A szidgyüölőknöknek tehát sikerült a pokoli fondorlat. Most már a férfiak is olyanok lettek, mint az asszonyok; síkogatva, kezeiket tördelve sirtak: „Jaj, jaj!” — „Gewalt!” A rabbi reszketett, mint egy nyavalyatorós. „Sátán! Sátán!” vacogta ki fogai közül.

Vége Ben Amram megmozdult és lehajolt a skarlat fölt fölé.

„A katonának ismernie kell a vért, excellenciád!” szólalt meg az orvos nyugodtan.

A tiszt arca erre gyöngö mosolyba enyhült.

„A katona ismeri a bort is,” szolt egyet színpantva. És tényleg a szentelt bor fűszeres illata még a közelállókat is megzavarta.

„Excellenciád az önkívületbe ijesztette szegény Judát,” szolt az orvos s hosszú szakállánál fogva felemelte a templomszorga fejét.

O excellenciája vállat vonva ugrott a nyeregébe és visszavonulást vezényelt. A kozákok képtelenek lévén a padok közt megfordulni, hatalmas dobogással, nehézkösen hátráltak és lassan visszakoztak; de mielőtt a gyülekezet megdörzsölte szemeit, az utolsó hegyes kalpag, az utolsó ölmos ostor is eltűnt és csak csizmáik hátrahagyott bagariaszaga árulta el, hogy kevésfél elzöltt még jelen voltak. Egy darabig, mint egy nehéz felleg, mély csend lebegett fölöttük, mit végül a megkönnyebbülés sóhajainak áradata szakított meg.

A lárman keresztül megessendült Ben Amram hangja: „Testvéreim!” Fölemelkedett az istenadta mellől, kinek habzó száját törölgette; arcán a látókok tüzes pirja és magasra tartott tenyere alatt elhalt a zsiabongás. „Testvéreim, az Ur mentett meg bennünket!”

„Áldva legyen az Ur neve örökkön-örökké!” kezdte a rabbi a mondást, mit a gyülekezet felfogva, mennydörgésszerűen folytatott.

„De most ide hallgassatok. Tegnap este a szédernél, amint kinyitottam a kaput Éliás számára, belépett Maimon, a mesumed! O itta ki Éliás serlegét!”

Atkok dörögtek erre végig.

„Gyönyörű Éliás!” kiáltotta a rabbi.

„De bizony néha különös kontóban küldi Isten a megváltás próféltáját,” szolt az orvos, „figyeljétek csak ide! Maimont egy részeg tömeg üldözte, mely mitsem tudott arról, hogy az már

táborunkat elhagyta. Amidón rájött arra, hogy miként mentettem meg őt, amidón látta a terített pészachasztalt, visszatért a gyermek lelke és könnyek közt vállotta meg a községünk ellen szött pokoli terveit, amit néhány mindenre elszánt adós eszt ki, őt választva eszközü; miképen — terjesztve a hirt egy gyermek elvesztéséről — találják volna meg annak a vétét valamilyen misztikus bűnbánás jelképeként szent törének alatt. És miáltal ti mindnyájan örövend szívvel, gondtalanul ültetek a széderasztalnál, az áldozati bor helyett egy vérral telt palack fekdűt itt, mint egy bomba, várva, hogy felrobbanjon és valamennyiünket elpusztítson.

Borzalom repegett végig a zsinagógán.

„De Izrael Védője, ki megengedi nekünk, hogy pészach éjjelen a lefekvés előtti ima elmondása nélkül aludhassunk, nem szendereg és nem alszik. Maimon megvesztegette a sameszt, hogy a zsinagógába beengedje és kiscserélhesse az áldozati bort.”

„Vörös Juda! Mintha tizezer tigris üvöltötte volna. Néhányan meg egyenesen rávetették magukat a fetregő nyomorultra.

„Vissza! vissza!” kiáltá Ben Amram. „Elégé sújtotta őt a Mindenható.”

„A bosszú az enyém, szól az Ur!” citálta ajtatonosan a rabbi.

„Halleluja!” sivitotta egy exaltált női hang és „halleluja” válaszolták a férfiak menyőrdöve.

„Vörös Juda nem volt igaz hívője Izrael Istenének!” folytatta az orvos.

„Legyen ő mindnyájunkért az engesztelő áldozat!” szakítá félbe a kántor.

„Amen!” mormogta rá a gyülekezet.

„Száz rubelért és a biztosításért, hogy személye bántatlan maradj, megengedte Maimonnak, a mesumednak, hogy kiscserélje a palackokat, miáltal egész Izrael a szédernél ült. Így történt, hogy a tömeg a templomból kisuromod mesumedot jámbor zsidónak vélte és utána iramodott. De figyeljétek csak meg, mint szövi a Mindenható az O szálait.

Miután a bűnös, bűnét megbánva, nekem mindent megvallott és miután feltárta előttem, mint fognak kozákokat kiküldeni, hogy a templomban összegyűlt tehetetlen hitközséget elfogják, legjobban véltem a palackokat újra kiscserélteni. A hamis palack csak bivalyért tartalmazott, de az is elég lett volna ahhoz, hogy a tömeget megörjítse. Mivel engem ért az a kivételtségsztség, hogy az áldozati bort én adományozhatom, elég könnyű dolog volt Maimonnak egy másik palackot adni; így feltégyverkezve hajnalban újból felrázta a sameszt avval, hogy most már valódi embervért hozott. Egy rubel könnyen kerítette elő ismét a kulcsokat és amint visszahozta nekem a bika vért, nyugodtan vártam be a fejleteményeket.”

„Dicsérd az Urat, mert Ő jó”, énekelte a kántor tovaragadva.

„Mert az O kegyelme örökké tart”, válaszolta osztónszzerűen a gyülekezet.

„Az nem láttam előre, hogy a samesz ily aljasan fogja magát előtérbe tolni, hogy bűnét elfeledje: sem azt, hogy neki fog kelleni inni. De amint az epikurus a palackot ajkaihoz emelte abban a hiszemben, hogy vért fog érezni és ahe-lyelt jó vörös bort talált, kétségtelenül egyszerre megérezte, hogy tényleg van az égben Izraelnek Istene, hogy csodát tett és visszavarázsolta a vért borra.“

„Tényleg Isten tette e csodát“, kiáltá a rabbi az orvos kezét megragadva. „Gyapodjál erőben!“ kiáltásoktól visszhangzott a zsinagóga, míg a karzat csak úgy rengett áldással és üdvökívánatokkal.

„Nem csoda tehát“, vette fel újból a beszéd fonálát az orvos, amint megint a halálsápadt fej fölé hajolt, melynek jámbor lincsei mint vörös kigyók vonaglottak, „hogy Isten haragjától való félelme sújtotta le ennyire!“

És mialatt kicipelték a fetregő testet, a kántor belekezdett a megváltás utáni imába. Azután boldog himnuszok törtek elő, melyekbe a kórus belekontrázott és ujjongó remény szele csapta meg a zsinagógát. A hatalmas kéz és a kinyújtott kar, mely megváltotta Izraelt az egyiptomi rabságból, még mindig felettük lebegett és Eliás proféta nem szűnik meg hirdetni a Messias végső eljöttét.

Fordította: Szász Vilmos.

PATAI EDITH: ORZESZKO GRÖFNŐ ÉS REGÉNYE

gy halavány, komolyarcú asszony lakott az ősi lengyel kastélyban és magas nyárfák örködtek az uton, amely a falu felé vezetett. A faluban zsidók laktak, kalfános sötét alakok, akiket a halavány asszony nagypája még alig vett emberszámba. A kastély körül a lengyel ősz tündéri fátylakat vont, a szobákban csillogó tükrök verték vissza a pompás bútorokat és nemes, oltott rózsafák állottak őrt az ablakok alatt. A faluban határtalan volt a piszok és kis alacsony házak mint sötétthátú veretek lapultak a barnás föld kebelére.

A falu felől gyakran hangokat hozott a szél, mely fájdalmas férfihangokat, líhegő fáradt asszonyi szót és a cheder-gyerekek vékony megkínzott kis hangját. És Eliza Orzeszko grófnő, aki ifjúságának idején — akkor, mikor más lányok rózsaszín selyemcipellőben suhannak a báltermek tükrös parkettjén — a jobbággyékdést tanulmányozta és a jobbággyás felszabadítása érdekében küzdött, aki későbbi életének során is teljes szível-lelékkel hajolt a szenvedők, az elnyomot-

Rabbi Todros

Michael Erovovics Senior

R. Todros segíti den Betlier

Rabbi Todros megálja a kolást

tak felé — meg akarta ismerni a falut és az embereit. Es őszi alkonyatokon, téli reggeleken végigment a hepe-hupás utcán, bekopogtatott a kis nyomorúságos házakba. Mint megzavart hangyaboly nyüzsgöttek feléje a fekete kaftánok, a szeles fekete bársonykalapok lekerültek a fejekről. És Eliza Orzeszko még a rabbinushoz is közeledni mert, a szent rabbihoz, akinek sűrű szemöldökei mint nehéz függönyök árnyékolták be szemeit.

Orzeszko grófnő hitte és vallotta, hogy a zsidóságban is vannak értékek, melyek parlagon hevernek, ahelyett, hogy a nagy község munkájában érvényesülnének és épp ezért tanulmányozta a zsidókat, figyelte mindennapi életüket és a nemes ércék bányászának lázas szenvedélyével igyekezett keresztülhatolni az elmaradottságnak, a kultúrталanságnak évszázados rétegén, amely elfedte előle valódi lényüket.

De nemcsak az emberek érdekelték, hanem velük és bennük a zsidóság irodalma, tudománya, egész életfelfogása. Mikor megismerkedett a szent könyvek fanatikusával, meg akart ismerkedni a szent könyvekkel is — és éveket töltött zsidó tanulmányokkal, majd nem összes fordításaiból ismerte a talmudot és a hozzávaló magyarázatokat.

Így aztán érthető, hogy meg tudta szólaltatni a zsidó nép lelkenek nagy hangszerét, amelynek húrjai még alig szólaltak meg valaha ilyen tömören és ércesen idegen ujjak alatt.

Eliza Orzeszko grófnő több regényében foglalkozott a lengyel zsidóság életének kuszált problémáival és ezek között a legmélyebb „Meier Ezofovics” tragikus históriája, amely az írónőnek legnépszerűbb munkája lett.

A regénynek két fókuszja van. A Todros dinasztia és az Ezofovicsok, Amazok képviselik a kabbalát, a misztikus tant, ezek a haszkalát, a haladást, a felvilágosodottságot. Rabbi Todros alakját csodálatos átérzéssel rajzolta meg Eliza Orzeszko.

Az idegen nő, aki kívül áll ezen a világon, aki műveltségénél fogva felette is áll — képes arra, hogy úgy lássa ezt a gránitnál keményebb, fanatizmusában kegyetlen, de hitében és önfeláldozásában magasztos férfit, — mint azok a hívők, akik csak meghajolva mernek feléje közeledni. A természet csodáira emlékezteti ez az összetett, nagy ellentéteket hordozó lélek — és megérti, hogy ugyanaz a száj, amely körül szinte megfagynak a gyöfölet kigyói, mikor Meier Ezofovics bünéről beszél, — lággyá és álmataggyá válik, mikor áldást

mond és csókot lehel a szegény öreg vándor fejére, aki azért jön, hogy egy maroknyi jeruzsálemi földet kérjen tőle.

Megérti, megérzi és újra teremti ezt az alakot. Rábi Todrost, aki nemcsak egyén, hanem folytatása ösének, akikkel szinte együtt alkotja az erejében és hitében megingathatlan fanatizmus ércsobrát.

Eddig még nem ingott meg ez a szobor, hiába küzdöttek ellene az Ezofoviczok, akik a másik világnézetet, de szintén a vallásos zsidó élet keretein belül képviselik.

A regény főhősének, Meier Ezofovicznak leg-
régibb öse, Michael Ezofovicz a zsidók szeniorja volt, befolyásos és hatalmas lérlú, aki I. Zsigmond királytól kapta kiváltságlevelét. Életcélja volt, hogy népet kivezesse a szellemi sötétségből, az elmaradottságból. Mikor látta, hogy a Spanyol-országból odaszakadt rábi Todrosban hatalmas és győztes ellenfele támadt, lejegyezte eszméit, terveit, nehogy azok vele elpusztuljanak. El-
fáradva, keserűséggel szívében halt meg a zsidók szeniorja éveinek delén. Emlékét családja kegye-
llettel őrizte, de hatalmas szelleme sok éveken, évtizedeken át csak szunnyadt utódaiban, akik a

Hersch Ezofovicz tanácskozik zsvierimovics szepelésével a szidók szeniorál
Algorodionén Hymimovics

Her Ezofovicz and Anna Todros

Her Ezofovicz and Anna Todros

nép szellemi vezetését teljesen átengedték a Todrosoknak. Két évszázad leforgása alatt csak egy izben törődött egy Ezofovicz nemcsak népének anyagi, hanem szellemi jólétével is. Akkor volt ez, amikor Varsóban a nagy négyéves országgyűlés ülésezett és többek között a zsidókérdésről is tanácskoztak.

Ekkor Hersch Ezofovicz, akiben újra éled ösének, az első Ezofovicznak szelleme, szép és okos felesége Frejda segítségével felkutatja a szenior írásait és ezeknek hatása alatt egész idejét népe felszabadításának szenteli. Folyton úton van, egy liberális gondolkodású képviselővel tárgyal és ha hazajön, újságolja a jó híreket a zsidók terbe-
vett egyenjogosításáról. De ennek az Ezofovicz-
nak sorsa, élete és halála is ugyanolyan mint a szeniore. Testben, lélekben kifáradva, idő előtt kidől, mint hatalmas fa, amelyet mérges ned-
vek emésztenek. Halálos ágyán meghagyja felesé-
gének, Frejdanak, hogy annak a fiának vagy unokájának fedezze fel a szenior írásainak rejtek-
helyét, aki alakra és szellemre nézve leginkább hasonlít reá.

A szenior írásai így szinte a regény közép-
pontjába kerülnek, de azért nem kell mögöttük
holmi vallást felforgató eszméket sejtteni, mint a

Meier und Golda

Meier és Golda

milyenekért Spinozát vagy Uriel Acostát sujtották átokkal az amsterdami zsidók. Az Ezofoviczok is vallási alapon állanak és csupán a lengyel zsidók szociális helyzetének megjavításáról és kultúrsvonaluk emeléséről álmodoznak. Meier Ezofovicz, a regény tulajdonképeni hőse is csak a chéder túlkapásai ellen akar küzdeni és a zsidó nevelést akarla modernebb alapokra fektetni. Egész küzdelme a legtisztább idealizmusból fakad és konfliktusa a falu népével csupa apróságból. Megvédelmezi a chéder-gyerekeket a melamed kinszásaitól, megvédi a karaita családot, amely a falu végén egy kis kunyhóban lakik, a vallási fanatizmus üldözése elől és közben — ez is egyik főböne — idillikus, szinte bibliai tisztaságú szerelem fejlődik közte és a bájos karaita leány: Golde között.

Ami azonban izzásig hevít ellene a gyűlöletet, az, hogy szintén idealizmusából kifolyólag és nehogy a szégyen az egész zsidóságot érje, elárulja a földesúrnak, amit Kamionker ellece forral. Ekkor határozza el a rabbi, hogy Meier Ezofoviczot, aki elárulta testvérét, népének egy fiát, kiátkozza. S az öreg Saul, Meier nagyapja elmegy rabbi Todroszhoz, meghajítja fejét régi és ősi ellenfele előtt, hogy könyörödjön unokájáért. A rabbi hajlik a kegyelemre, de a feltétel: Meiernek az egész

falu népe előtt töredelmes bűnvallomást kell tennie.

Mikor az öreg Saul visszatér a rabbitól, az összes Ezofoviczok, apák és fiúk, együtt vannak a ház nagy ebédőjében. Meier is ott van, a fal mellett áll és mozdulatlanságában olyan mint egy sötét freskó a falon, a szeme néha megrebren és ilyenkor tekintete egy percre dedányján, az öreg Frejdán pihen, aki az ablak melletti karosszékekben már szinte álomban és fél önkívületben tölti napjait. Csak a dragakövek, a kincset érő családi ékszerek élnek rajta, a gyémántos diadém csillogva ég a homlokán és mikor néha-néha felriad az élethez, a napfényben szivárványos lényeket lövel.

A szobában csend van és valami ősi bánat, nyomasztó fájdalom szövi benne árnyékait, — mikor hirtelen élesen, szinte sivitta repül be egy kő az ablakon. Az öreg Frejda felriad, — azt hiszi, úgy érzi, ez ugyanaz a kő, amely hajdan az ő férjének, Hersch Ezofovicznak szölt. Lelkében szertefoszlanak a szürke fátvölök és hervadt testébe visszatér az élet. És hirtelen megerzi, hogy Meier, aki mindig kedvence volt, nemcsak férjének arcát és alakját, de szellemét is örökölte, a kő, mely a késő unoka felé repült, mindannak szimboluma, ami hajdan az ő életüket is tönkretette.

Die Familie Witbaki

A Witbaki-család meglátogatta Meierékát

Az öreg Frejda erre a napra visszatér az élet-hez. Az emlékezés napja erre az egy napra kivirágztatja lelkében a letűnt ifjúságot, a boldogság és szerelem idejét és ilyen mámoros, az öntudattól csak félig telített lelki emelkedettségben, megoldja életének nagy feladatát, amely eddig visszatartotta elröppeni készülő lelkét. Meier az, aki méltó, hogy átvegye ősenek nagyszerű szellemi örökségét, ő az, aki eljött, hogy folytassa a Hersch Ezofovic megszakadt életét.

Ez a jelenet, amelyben a regény cselekvénye és egész szelleme kulminál, oly mesteri, hogy méltó ismertetésül át kell adnunk a szót az író művészetének.

„A gondterhelt családtagok percről percre nagyobb csodálkozással tekintettek az öreg Frejdára, aki folytonosan nyugtalanzkodott. Bár nem szólt, de egész ebédidő alatt egyetlenegyszer sem szunynyadt el, hanem ide-oda mozgott székén, majd az eltört ablaküvegre, majd Meierre tekintett. — Vajjon mi történik veled? — kérdezték egymást a többiek halkán és félve.

— Valamire emlészik.

— Ugylátszik, fél valamitől!

— Mondani akar valamit, de nem tudja kifejezni.

Meier und Leopold

Meier átveszi a senior kezeit a dédanyjától
Meier und die Urgrossmutter

Mikor felemelkedtek az asztaltól, két nőnokája az öreg asszonyt szokás szerint a mellékszobába akarta vezetni, hogy lepihenjen, de ő ellenkezett és ujjával a karosszéke felé mutatott.

Nemsokára az összes jelenlévők egymásután elhagyták a szobát. A dédanya egyedül maradt és csodálatos, bár teljes csendesség vette körül, nem aludt el, sőt egy rövid pillanatra sem hunyta le a szemét.

Ajkai folytonosan mozgogtak és úgy látszott, mintha valami láthatatlannal, vagy saját emlékeiből felszálló jelenségekkel élénk és komoly beszélgetést folytatna. Hirtelen többször bölintott fejével és megszólalt:

— Egészen így volt, mikor az én Herschem megtalálta a senior írásait... Akkor rossz emberek kövekkel dobálták utána...

Hallgatott, de nagy könnyecsképek gyűltek a szemébe és mozdulatlanul csüggték a hervadt, ráncos szemhéjakon.

Ekkor a szembenlevő fal mellől, a padkáról felemelkedett Meier és odasietve dédanyjához, leereszkedett melléje az alacsony zsámolyra. Kezeivel átölelte térdét és kérdezte:

— Nagyanyám, hol vannak a senior írásai?

Ennél a hangnál, amelynek csengése, épp úgy mint Meier arca, férjére emlékeztette, arra a férfira, akit ifjúságának és boldogságának idején oly forrón szeretett, ajkai körül mosoly jelent meg. De nem nézett le unokájára, könnyes szeme a távolba tekintett, mialatt suttozott:

— Mikor először került szembe Reb Nochimmal, és az egész néppel, bejött házába, leült a padra és magához hívta feleségét Frejdát. Frejda akkor fiatal volt és szép; a fején hófehér fejdísz viselt, a tűzhely mellett állt és órkódott gyermekét és háznépe fölött. De mikor hallotta férjének hívó szavát, rögtön odament hozzá, megállt előtte és várta, míg szól. És ekkor szól: Frejda! Hol vannak a szenior irásai?

Az öreg asszony suttozása elhalt. De Meier még közelebb simult hozzá és kérdezte:

— Nagyanym! hol vannak a szenior irásai?

Az öreg nő lassan csóválta fejét és keskeny ajkai ismét suttogtak:

— Azt kérdezte: hol vannak a szenior irásai? Valjon hová rejtette az irásokat? Így kérdezett Hersch és az ő felesége Frejda, soká gondolkodott a szavain, aztán kinyújtotta kezét és a szekrény felé mutatott, ahol a szenior régi könyveit őrizték és szól: Hersch, férjem, a szenior irásai ott

vannak. Mikor ezt Frejda mondta, nagy öröm töltötte el férjének szívét és ajkai így szóltak: Okos asszony vagy, Frejda és a lelked épp oly gyönyörű mint a szemeid!

Ezeknél a szavaknál a könnyek, amelyek mozgatlanul állottak az öreg szemek peremén halkan lesiklottak a hervadt ajkakra, amelyek az ifjúság és boldogság álomszerű visszaidézésében suttogtak:

— És azt is mondta még: Egy jó és okos asszony többet ér mint arany és gyöngy, az ő oldalán nyugodt lehet férjének szíve!

Meier a lábainál vágyakozással és kétőren tekintett arcába és kérdezte:

— Nagyanym, mit tett Hersch az irásokkal?

Az agg nő újra nem felelt, ajka tovább mozgott a láthatatlannal való beszélgetésben; majd így folytatta történetét:

— Hersch egy messi útról tért vissza ismét, nagy szomorúsággal ült le a padra és szól: Frejdához! Minden elvesztett! El kell rejteni a szenior irásait, mert most már nem használhatnák semmit. Frejda kérdezte: Hol fogod az irásokat elrejtetni? És Hersch felelt: vissza fogom tenni őket régi helyükre és te egyedül fogod ismerni ezt a titkot.

Meier szemében felzagyogott az öröm.

— Nagyanym, ott vannak az irások?

A szekrény felé mutatott, ahol a régi könyvek álltak, de Frejda nem felelt, hanem tovább suttozott:

— Így szól Hersch: Te egyedül fogod ismerni a titkot és majd ha érzed, hogy halálod órája közeleg, akkor annak a fiadnak vagy unokádnak add át, aki férjedhez, Herschhez használt. És melyik fia vagy unokája az öreg Frejdának hasonlít az ő férjéhez, Herschhez? A legjobban hasonlít hozzá Meier, Benjámín fia, úgy hasonlít hozzá, mint egyik homokszem a másikhöz. Ez az én kis gyermekem! A legkedvesebbem! Frejda reá fogja bízni életének titkát!

Meier most a nagyanyja mindkét kezét kezébe fogta és csókjaival borította el.

— Dédanya, mondá halkan és a könyvszekrényre mutatott, ott vannak a szenior irásai?

De az öreg asszony még most sem felelt neki közvetlenül, hanem tovább suttozott:

— Hersch szólott Frejdához: ha majd legkedvesebb fiad, vagy unokád ellen a család öregebbjei felemelik kezüket és a nép követ dob feléje, akkor Frejda ismerted meg vele titkunkat. És ő vegye a szenior irásait, rejtse őket keblére, szaladjon el otthonától, a háztól, az udvartól, ahol felnőtt és menjen velük a széles nagy világba, mert ezek az irások többet érnek mint arany és drágakő, ezek Izrael szövetsége az idővel, amely széles folyamként hűmpölyög át fölötté és a népekkel, amelyek körülveszik mint hatalmas hegységek...

— Nagyanym! a család legöregebbjei felemelték kezüket ellenem, a nép elfordítja tőlem haragos arculatát, én, én vagyok a te legkedvesebb unokád,

az, akiről férjed, Hersch beszélt, óh mondd nekem, ott ama könyvek között vannak a szenior írásai?

Barátságos, szinte diadalmos nevetés játszott az öreg asszony hervadt szája körül. Többször nagy, mélyeséges örömtől felkesítve bólintott fejével és halkán suttogott:

— Frejda jól őrizte férjének kincsét, úgy őrizte mindenkitől, mintha a saját élete lett volna. Mikor özvegy lett, házába jött Reb Nochim és a régi szekrényt, a régi könyvekkel a tűznek akarta odadobni; majd később Reb Nochim fia Reb Baruch Todros jött és ismét tűzbe akarta vetni a régi könyveket a régi szekrényvel, de valahányszor jöttek, Frejda mindannyiszor testével fedezte a régi szekrényt és szólott: Ez az én házam és minden, ami benne van, az enyém. És a hogy Frejda állott a régi szekrény előtt, úgy állottak előtte fiai és fiainak fiai és szólottak: Ez a mi anyánk és senkinek sem szabad ellene tenni. — Reb Nochim haragos volt és odébb állott, Reb Eizik sohasem jött ide, mert atyáitól tudta, hogy míg az öreg Frejda él, senki sem merészelhet közeledni a szekrényhez! Frejda jól megőrizte férjének kincsét és azon idő óta ez a kincs ott fekszik és szunnyad...

Az utolsó szavaknál az agg nő sápadt újjával az üveges szekrény felé mutatott, amely csak néhány lépéssnyi távolságban állott tőle és a mélyeséges belső gyönyörűségnek mosolya játszott ajka körül.

Meier egy szökéssel a szekrény előtt termett és izmos, láztól égő kezekkel ragadta meg a zárat. A rozoga zár engedett, a szekrény ajtai kitárultak és sűrű szürke porfelhő burkolta be Meier fejét és ruháját, mint hajdan szegény Frejda hófehér fejdíszét és férjének aranyos hajfűrtjeit. De Meier ezt észre sem vette és vágytól remegő kézzel nyúlt a könyvek felé, amelyekből ősei közül kettő bölcsességet merített és melyek között a forrón és szenvedélyesen óhajtott írások rejtőztek, az útmutató az életre...

De a nyitott szekrény és a belőle felszálló porfelhő láttára az öreg Frejda előrehajolt, felemelte karjait és kiáltott:

Hersch! Hersch! Férjem!

Ez már nem tompa suttogás volt, hangos kiáltás szakadt föl kebléből, amelyet az örömteljes és fájdalmas érzések ismét eltöltöttek.

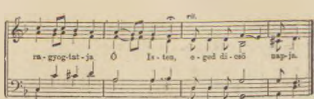
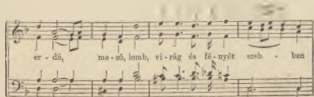
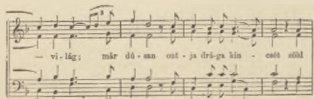
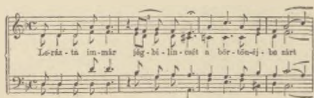
Ilyen emelkedett mederben, ilyen feszültséggel telített levegőben folyik tovább a regény' áradó sodra, egészen odáig, míg ifjú hőse Meier is nagyapja sorsára jut és az üldözés elől menekülve átadja a szenior írásait szerelmesének, a karaita Goldenak.

Elize Orzeszkának ez a regénye atartta művei közül a legnagyobb világirodalmi sikert. Sok nyelvre lefordították és sok művészt ihletett meg. A német kiadás illusztrációja Andrioli ismert kitűnő rajzoló munkája. Néhány pompásan jellemző lapját bemutatjuk.

PATAI-LAZARUS: IMA HARMATERT

— Peszachi templomi ének —

לְהַרְחֵק

2.

Ó, mindenségnek szent királya,
Imánk Tehozad esdve száll:
Küldj áldást szomjú rétre, fára,
Terejem bőven majd a nyár.
Ó, induljon meg nagy irtalmad,
Hadd hulljon, hulljon eső, harmat.

3.

Ha leuge kalász elenyedve
Lehajta bággyadta fejét,
Ha szép virágnak tikkadt kelyhe
Elveszté báját, erejét,
Ó, induljon meg nagy irtalmad,
Hadd hulljon, hulljon eső, harmat.

4.

Ha áldástalan meddőségbe'
Ó Isten, hozzád fordulunk,
Hadd szálljon sóhajunk az égbe
Szent trónusod elé, Uruok —
És induljon meg nagy irtalmad,
És hulljon, hulljon eső, harmat!

WACHTEL, SEINE LIEBEN JUDEN

(A Háborús Almanach Illusztrációjából)

WACHTEL, A CÁR KATONÁI ÉS ZSIDÓI

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

KISS ARNOLD: NEM HALTAM ÉN MEG . . .

emberbe bevonultak az orosz csapatok. Mintha valami kísértetszerű, óriás gyászfátyol borult volna a galíciai főváros utcáira, palotáira, jeire s a felénk bujdosó lengyel lakosságára: az ellenes paraszcsőzra kilobbantott gázlámpák diadalmi lángja verődve küzdött ezzel a szívek fölébe terült fekete gyászal. Az orosz zászlók hiába lengte az őszelői szellő, a Peter-Pál katedrális fölébe hiába volt kítűzve az orosz kettőskereszt, az elnyomott gyász legyűrte az erőszakos, győzelmes szimbólumokat.

A bevonulás első napján a diadalmas orosz hadvezetőség összereltele a városban az osztrák és magyar sebesült katonákat. Pontos lajstromot készített róluk s kórházakban helyezte el őket, volt a sebesültek között egyénhány, akiknek nevét egyelőre még megállapítani nem lehetett; súlyosan megsebesültek, lázafájos betegek, akiket újra kellett sebíteni valamely kórház ágyába fektetni.

Süszmann József egyik galíciai Landwehr ezrednek volt a katonája. Lembergben orosz fogságba került. A sebesülése könnyebb természetű volt, nemekülni nem tudott, de az orosz kórházi rapporton saját lábán jelenhetett meg. A nevét, őrmesteri rangját, korát és származási helyét följegyezték. Huszonnyéves, dölceg természetű, lobogó feketeszemű katona, kemény elhatározásról tanuskodó jellegzetes vonásai voltak. Markáns nemes zsidó arcú ifjú, erős és hőlelkület tükröződött sajátságos melankóliával váltakozó tüzes tekintetében. Széles mellén, a katonablúz fölött a Signum laudis és egy érdemkereszt díszlett. A közeli Ikló helységből való volt Süszmann József. Ott lakott az apja, anyja. Az apja zsidó tanító volt, telve ősi jámborsággal, az anyja korán ösz, szelidarcú zsidóasszony, aki mióta egyetlen fia harctere került, csak egy imádságot ismert: hiát, minden údvösségéért.

Süszmann Józsefnek a Ferenc Ferdinánd kórházban jelölték ki helyét.

Kórházban tartózkodásának második napján, alkonytában történt. A szomszédos ágyban egész napon át súlyos onkivületi állapotban feküdt József egyik bajtársa, iljúkori tanuló társa, a jartuvi Mendel Aron.

Estefélé Mendel Aron apátija szünőféiben lehetett, mert egyszerre csak átvatosan, nehogy észrevegyék mások: Aron kissé fölémelkedett fektéből s titkolódzó modorlattal magához intette Józsefet.

Szakgatottan, elővigyázatos sugással, nehezen lihegve szólt az ágyhához lépő Józsefnek:

— József, én nemokára meghalok. Rejtsd magadhoz a menyasszonyom arcképet. Vidd el majd

neki s mondjad meg neki, hogy halálomban is reá gondoltam. Ha Janovba kerülsz, menj ki a temetőbe, imádkozz helyettem az apám és az anyám sírján, ahová én már soha sem jutok el. . . József, engem az oroszok nem tudtak kihallgatni. A nevem nincsen fölveve a foglyok névsorába. Tedd a vánkossom alá az írásaidat. Azt fogják hinní: te vagy a halott. Te pedig meneküli, nem fog keresni senki.

Néhány perc múlva Mendel Aron kiszenvetett. Süszmann József mely megindulással mondta el ágya mellett a halotti imákat, utóljára megszorította az Aron kihúlt kezét, az arcképet magához vette, a saját írásait a halott vánkosa alá dugta.

Még aznap este sikerült az orosz berendezkedés fejletlen sürgősforgásában a kórházból kiszöknie. A lembergi zsidóegyesület kaftánt szerzett, sűrű fekete álszakállat, halántékfürtöket öltött s várt az alkalomra, hogy a városból is kiszökhesen.

Iklóban, a kicsiny zsidó lakosságú helységben azonban már másnap hajnalban értésre adták Süszmann Kopelnek, a kis görnyedt természetű tanítónak és feleségének a fiuk halálhízet. Ikló is az oroszok hatalmában volt már akkor s egy zsidóasszony tejet és más élelmiszereket vitt be Lemberge, katonai engedéllyel. Elkerült a Ferenc Ferdinánd kórházba is ott megtudta, hogy Süszmann József, a galíciai 25-ös Landwehr ezred őrmestere meghalt. Másnap délután 3 órakor temették, a lembergi régi zsidótemetőben.

Süszmann Kopel, a zsidó tanító, még kisebbre görnyedt a gyászhir hallatára. Felesége, a bánatos szemű zsidóasszony, úgy érezte, hogy az élete elsőtetéed örökre ezen a földön.

Süszmann Kopel és a felesége elhatározták, hogy az ő szép, édes, egyetlen József fiúknak temetésére akárhogy is, elmennek Lembergebe. A zsidó tanító meg is tudta szerezni egy nemessebben érző orosz ezredesnek igazoló írását, hogy a fiuk temetésére elmehessenek a közeli Lembergebe.

Kedd nap volt. Hiába volt az „iki-tób” napja, az nap, amelyet a világ teremtésekor jónak jelzett az Uristen, a Süszmann házaspár számára az volt a legleketébb nap, egy világ omlott össze akkor önéik.

Szakadatlanul omló könnyek mely barázdákat szántottak az öreg Süszmann arcába, fekete kendőjét a reszketővé vált feje köré kötve a felesége: úgy indultak a szomorú útra.

Szép, verőfényes szeptemberi délután sótt aranyfátyolokat a lembergi öreg temető rcskatag sírkövei fölébe, nagy csöndesség borult a hegyes-völgyes temetői utakra. A ciduk-hadin házban egy kicsiny csoport gyült temetőre. Kaftános férfiak, halványarcú, megfélemlített, ismeretlen jövendőtől reszkető alakok.

Süszmann József zsidó katona koporsója feküdt a padon. Két szuronyos orosz katona asszisztált

a zsidó temetésén. Az öreg zsidó tanító megszakatta a ruháit és hosszú, elnyújtott siralommal hordúlt föl ajakán: Az Isten adta, az Isten elvette, legyen áldott az ő szent neve.

Az ószhajú édesanya meg ravesztette magát a koporsóra, úgy zokogta: Fiam, egyetlen szép, drága, gyönyörű fiam, üdvösségem, mindennem ezen a világon! Nem látták senkit, semmit, csak a mondhatatlanul nagy fájdalom kalapált a szívük mélyén.

Aztán négyen a vállukra vették a koporsót, vitték a sír felé. A két szuronyos orosz katona komor egykedvűséggel lépdelt a koporsó előtt.

Egy előimádkozóféle ember megállította a menetet s az „El molé rachamim“ kezdetű gyász-dalba fogott. Amikor a gyásznévet azon verséhez ért, amely a halott zsidó nevének említi s azt sirta szívettpóén: „adJ cónedes bekeséget az üdvözíték körében *Josef ben Kopel* lelkenek“ — a József ben Kopel név hallatára újult erővel tört fel a gyász és siralom a Süsszmann házaspár szívéből.

Tovább vitték a koporsót. A „*Jausév Beszészér*“ temetőt éneket karban mondta a kicsiny gyülekezet. Vagy harminc különböző hang zúgta, egyik a másik szavába belevágva, zúros összevisszaságban a régi dalt:

*Aki lakozik a Mindenhatónak árnyékában . . .
azt mondom: menedékem és szirtem az én Istenem,
akiben bízom . . . szárnyával beföd téged és szárnya
alatt találsz menedéket . . . elhull oldaladról
ezer és tízezer a jobboldról, hozzád nem jut közel . . .
mert az ő ajkainál rendelí melled, hogy megörít-
senek téged minden te útfiaidon . . . tenyerükön
hordanak téged, hogy kőbe ne üssed lábadat . . .
orosan és vípera fölött lépdeksz, letiprasz fiatal
tigrist és sárkányt . . .*

Egy percre mintha elfáradtak volna a gyászdalt éneklők. Pillanatnyi szünet állott be az imádságban . . .

Mély szomorús férőhang zöndült belé ebben a percben a csöndbe. Mintha az előbbi dal folytatását énekelné.

Ugyanazzal a temetői melódiával énekelte az a hang, csak hogy más szentirási szöveget vegyített a *Jausév Beszészér* imájába: „*Al tióku . . . hacharisu . . . lau omusz, kí echje, . . . ani Jauszéf . . .*“ *Ne sirjatok . . . hallgassatok . . . nem hallam én meg, hanem élék én, . . . én vagyok József . . .*

A két szuronyos orosz katona egykedvűen lépdelt tovább. Hátra sem néztek a zsidó jajongásra. De a kicsiny gyászkiéret megdöbbenve nézett a közbeéneklőre. Magastermetű, lobogószemű, sűrű fekete szakállú, kallános fiatal zsidóra, aki a széles lengyel szőrmés kalapot mélyen a szemére vonta. Azt hitték: az esztét veszítette hirtelen az ifjú, aki a gyászdalba a *Halel-zsolozsma* ujjongó versét kiálta belé. Süsszmann Kopel, az öreg zsidó tanító is fölvetette a szemét.

A fiát gyászoló édesanya is fölpillantott. Egy tekintet . . . s mindketten egyszerre fölsímerték fiukat: Jözelet.

Süsszmann Kopel és felesége alig tudták visszafojtani a szívükből kitörni készülő örömet és elkábult boldogságot.

De Süsszmann Kopel görcsösen megszorította a felesége kezét s azt súgta neki: Csönd lelke . . . csönd az Istené! . . . S tovább sirták a gyötört-zavú zsidó temetési dalt, tovább sirták az ő Józsefjüket, tovább zokogták az öreg apának, öreg anyának az ő gyermekükért való gyászt s most már színjátszássá torzult siralom!

Hantot dobott három marékka Süsszmann Kopel a fia sírjába, az édesanya is tovább rikoltotta keservesszavú siránkozását . . . aztán Kaddis-imát mondott az öreg zsidó tanító a fiaért, végighaladt a vigasztalók sorain . . .

Hazamentek kicsiny falujukba, kétnapos gyászt tartottak, lélekmécsét gyújtottak, nehogy elárulják a boldogságukat, nehogy megtudja valaki, hogy az ő egyetlen, drága szép fiuk, az ő szívük Józseje nem halt meg, hanem él, — hogy Halál zöng a szívük mélyén, alkonyi homályban pislogó gyászmécses lángolása mellett, gyászdalok siralmai közben . . .

Süsszmann Józsefnek pedig csakhamar sikerült Lembergől kimenekülve, ezrednél jelentkeznie.

MOLNÁR ERNŐ: ZSOLTÁR

*Ó, édes Isten, légy velem
És aranyozd meg életem.*

*Szem sugarán, ajk vonalán
Mi édes üdvöt rejt a lány?*

*Az élet vak kőd, árny, verem
Es sejtetem és rejtelem.*

*O tavaszom, te fullatag —
Csörögi, csörögi, híves patak.*

*Hús holdezüst, kék alkonyég,
Szívem remeg és arcom ég.*

*O, édes Isten, légy velem
És aranyozd meg életem.*

Nagy szívességet tesznek olvasóink lapunknak, ha kávéházakban, klubokban, kaszinókban, társaskörökben kéri a Mult és Jövőt.

DR. MEZEY FERENC: IN MEMORIAM DR. SIMON JÓZSEF

Zsidó közügyek szolgálata napjainkban a sikerre való kevés kitatásnál fogva egyáltalán hálatlan munka. Leghálatlanabb azokra nézve, akik az élet szabad és gazdag eredményeivel kecsesítő pályára való kiváló képességük ellenére élethivatásból szegődnek a felekezet feladataihoz. Idealizmusuk, tudásuk, munkaszeretetük mellett csakhamar meg kell éreznük, hogy nemcsak külső öli haragron táplált nehézségek meredeznek feléjük, hanem belső közömbösség és gyakran csontig ható kritika töri, zúzza legjobb szándékait. Ezek a kritikák rendszerint nem állanak jogos téren, forrásaik is többnyire zavarosak. Nem csoda tehát, ha az a maró lég, mely belőlük kitödul, nem egy sebet okoz és nem egy tehetséget kedvetlenül, vagy riázt el. A zsidóságnak nagy hibája, hogy egyházi vagy kulturális érdekeknek képviselői iránt nagy ritkán van azzal az elismeréssel, mely éppen az ily téren fejlettebb becsüvagnak kedvezne. A polgári tevékenység nagy komplexumában minden más kiemelkedőbb munkásság nagyobb társadalmi értékelésben részesül, mint az a lesajnáló mőkődés, mely a zsidóság törekvéseivel kapcsolatos. A régiek nyilván azért is, mert az érvényesülés egyéb útjai zárva voltak előttük, a zsidóságért kifejtett küzdelmet, tudományos és emberbaráti céljaiért való munkát jobban megbecsülték, sőt azt tekintették a zsidó hitű férfiú legmagyobb díszének és késői utódok is ebből származtatták nemesi leveleket. Ezek a patriarkális viszonyok megszűntek, vagy legalább is gyökeresen átalakultak. Ma már áldozatszamba esik, ha valaki e nehéz és tövises pályához köti életját.

Dr. Simon József nagytehetségű férfiú volt. Műveltsége, tudása, de legfőképpen fényes elméje őt határozottan kiváló életállásra predesztinálták. Amde ő a zsidóságnak szentelte életét, amde az elárult ügynek, amely iránt nagyon kevesek tanúsítanak igaz és állandó érdeklődést. Tiszta ambícióval indult el ezen a göröngyös úton, melyhez erejének fogytáig hú maradt. Felekezetünk ügyét nálánál több hivatottsággal, több szeretettel és nemesebb igyekezettel senki sem szolgálta. De noha önfegyelmézettségével és bölcsességével a felekezeti köztélet nem egy visszatetsző jelenlegén többnyire túlhelyezkedett, noha a köztesség teljesítésének tudata e jelenségek némelyikével szemben jogos fölnyírázertat adott neki, ő is érezte lelke mélyén a felekezet oadaó sáfárjai iránt oly gyakran megnyilatkozó hálatlanság fullánkjait. A támadások és bántások hullámcsapásai azonban nagyon közel nem férközhettek hozzá, mert mint azt szemére is vetették, kerülte a nyilvánosságot. Messze kitért a vásári zaj elől és csendes munkával igyekezett előbbrevinni a felekezet kátyuba jutott zse-

kerét. Nem becsülte le a nyilvánosságot, a köztevékenység ellenőrzési jogát, az eszmésere termékenyítő hatását, hiszen ő maga is a kongresszus, vagyis a felekezet szervezeti nyilvánossági fóruma által alkotott orgánurn egyik főtényezője és egy új kongresszus egybehívasának előharcosa volt. De ellensége volt joggal, vagy jog nélkül, az időelőttinek tartott vitáknak, a meddőnek vélt írásoknak, szóval mindannak, ami a modern felfogás szerint a nagy alkotásokat az egyfői felfogás szűk köréből az őszakarant tisztásra tereli. De bármiképpen bíráltssek is meg vérmérsékletével és világlafelgósával is összefüggő, de tapasztalatokra is támaszkodó elvonulása, kétségtelen, hogy egész életfolyásán keresztül következetes maradt álláspontjához. Ellent kell mondanom azonban annak a feltevésnek, mintha önérejeknél túlbecsüldése nevelte volna benne a zajos tárgyalások elleni érzést, mert habár a saját életében joggal bízhatott, azért minden elhatározása előtt és minden cselekedetében érinkezést keresett dr. Hirschler Ignác, Mezei Mór, Wahrmann Mór, Chorin Ferenc és még néhány olyan férfival, akiknek politikai érettségében bizott és akiknek támogatását ügyünk érdekében igénybevennie kellett. És a férfiak mindig kellő megértéssel fogadták terveit és munkálatait. A kerületi intézmény felélevenítese óta pedig nagy súlyt helyezett a vidéki zsidóság felfogására, illetékes kerületi elnökök véleményére is. Csak a hangos ülésektől, a dobzótolól és az e téren pedig szinte elkerülhetetlen szellemi bírközásoktól írtozott.

Jelmező e tekintetben, hogy 1868. évi október 25-én mint fiatal, de már akkor is jelesnek elismert jogász a tapolcai választókerület haladó pártjának „követjelöltje” programbeszédjét azzal a héber idézettel kezdette: „emor meat veaszé harbeh”, azaz beszélj keveset és cselekedj sokat. Ehhez az elvéhez aztan egész életén át hú is maradt. Mezt az utóbb szinte remete módjára élő Simon József a magyar zsidó felekezetért végtelenül sokat dolgozott, sokat fáradozott. Ha életében félbevonult és a méltatást nem kereste, hogy ne mondjam semmibe se vette, kell, hogy orgánurnainak az ő egyéni sajátos felfogásán túl helyezkedjenek és dicső életét és eredményeit, mint az újkori magyar zsidó felekezeti élet történetének nagyfontosságú jelenségeit, ha intenciónaik szellemében tómpítva is, megörökítsék.

Zala megye egy kis falujából, Kapolcsról származott, ahol szülei nagy tisztességben éltek, kereskedés mellett gazdálkodtak is. Fiuk is rajongott a természetis szépségeikért. Később ő maga is kis birtokot szerzett szülőföldjén, ahol atyafiságával sok boldog napot töltött. Édesanyját, aki tipusa volt az igazi magyar nagyszasszonyoknak, imádásig szerette, Simon József a középiskola elvégzése után Pestre került, ahol jogi tanul-

mányait kiváló sikerrel folytatta. Apáthy István-
nak, ki később egyetemi tanár lett, volt a patva-
ristája. Az akkori jogászok között sok jeles zsidó
ifjú volt, akik között meleg barátság fejlődött. Az
emancipáció előtt és az azt követő időben ez a
jeles gárda nagy szeretettel foglalkozott a feleke-
zet ügyeivel. Összejöveteleiken főleg a zsidó kér-
dés hevitette őket. Mikor a felelhetetlen báró
Eötvös József az ügyet felkarolta, az öregek mö-
gött már erős fiatal gárda állott, mely igaz lelke-
sedéssel szállott ki a porondra. Megindultak a
kongresszusi választások, melyek semmiben sem
maradtak az országgyűlési képviselőválasztások
mögött. Folyt a bor, szólt a kortesnóta, vígan
zengett a zászoló és ékes aranyozással díszlett a
toll. Programbeszédnek hangzottak országsszerte,
pártok összecsapása napirenden volt. Hihetetlen
arányokat öltött a lelkesedés, melyben benne volt
az ímént elért polgári egyenlőségüstés feletti öröm
és az egyházi szervezkedés, az autonómia feletti
remény. A talpalcái kongresszusi választó-kerület
Simon Józsefet, a híres kapocsi jogászgyereket
jelölté „követ“-ül és nagy lelkesedéssel meg is
választotta. Dr. Weisz Miksa tudósunkak közö-
nöm Simon József most előttem fekvő program-
beszédjét, melyet a kegyelet érzésével olvasok.
A beszéd telve van szönből szebb héber idéz
sekkel, melyeknek mindegyike belevágít a fiatal
Simon József lelkébe, komoly céljaiba, de érde-
kesen rávilágít a magyar zsidóság reneszánsz-
korzakára is. Meszse vezetne, ha e beszéd tartal-
mát a lefolyt események szemkörébbé akarám meg-
ítélni. De jellemző, hogy alig hiányzik belőle
egyetlen kérdés, melyre a kongresszus tárgyalásai
és határozatai ki nem terjedtek volna és alig
hiányzik egyetlen egy eszme, mely azóta és nap-
jainkban is ne foglalkoztatott volna bennünket.
És az egész beszédet átvonul az a sejtélem, hogy
neki mindem ez eszmék terén fontos szerep fog
jutni. Jutott is.

A kongresszuson Simon József tan a legfiatalabb
képviselő volt. Beválasztották a jegyzői karba,
hol nagy munkásságot fejtett ki. Itt ismerték fel
a nagy képességét és komolyságát, úgy hogy az
egyetemes gyűlés után a kongresszusi bizottság
munkálatainak nagy része is az ő vállára esett.
Majd pedig az országos izraelita iroda felállításá-
nál az illetékes ténylegök egyező akaratából ő lett
az iroda titkára. Az elnök Schweiger Márton
volt, aki tipusa volt a művelt magyar zsidó keres-
kedőnek, telve jóakarattal, nemeslelkűséggel és
büszkösséggel. Dicséretére szolgál, hogy megelé-
gedt a külső képviselettel és hogy a szellemi vezet-
ést teljesen Simon Józsefre bízta, aki nagy erővel
fogott hozzá a kongresszus alkötásainak megvaló-
sításához. E munkát azonban a nagy hullámokat
vert pártviszályok folytán keletkezett harcok za-
varták meg. Ez időben veszítette el a szépségéről és
lelki tulajdonságairól híres életpárját. Az alapjá-
ban is komoly férfiú ezután két gyermekének élt

és minden egyéb gondja a felekezete volt. Szűk-
ség is volt ő ré. Kritikus idők következtek és
félni lehetett, hogy a zsidóság ügye a hamis lel-
szavak áradatában egészen elmerül. A kongress-
zusi statutumok kötelező ereje és e statutumok
becikkelyezésének kérdése, a felekezet egységes
autonómiaja, az országos izraelita iskolaalap meg-
osztása és az országos rabbiképző-intézet körüli
nagy küzdelmekben ő volt a haladó zsidóság fő-
faktora. A nagy viaskodás főszékelye a magyar
országgyűlés képviselőháza volt. Simon József
emlékiratit csak halvány képét adják ez időbeli
munkásságának. Ő szervezte a kultúrában haladó
zsidóság védelmét és ha elkerülhetlenné vált, a
támadást is. A felekezet vezetői, a politikai süllyal
bíró zsidó férfiak, a tudomány és irodalom zsidó
jelesei mindig az ő oldalán voltak. Nem szándé-
kom, hogy most ennek a kornak történetét boly-
gassam, vagy hogy annak igaztó elemét most
felszínre vessem. Csak azt akarom megállapítani,
hogy dr. Simon Józsefnek elvélvethen érdemei
vannak akörül, hogy a törvényhozás és állami
kormányzat a felekezetben bekövetkezett szakadást
nem melytette annyira, amennyire azt az elvadult
pártoskodás kívánta és hogy nem veszett el
teljesen az az alap, melyen valmikör a feleke-
zet megbontott békéje útra létre jöhet és szer-
vezete kiépülhet. Nem rajta mult, hogy a szem-
élyes közbenjárásaival is megkísérlett béke létre
nem jött és hogy a kormányzat a zsidóság ügyét
a politikai érdekek rendelte alá. Ma már közre-
ken általánosan elismerik, sőt kormánykörökben
is tudják, hogy a haladó zsidóságot vagy vezetőit
az egység és autonómia ügyének jelen állapo-
táért vád vagy szemrehányás nem terhelheti.

m a jelzett küzdelmek intézményes eredménye
a felekezet jobbainak kívánataiból létesült rabbi-
szeminárium, melynek első szervezése, építése,
berendezése épp úgy mint a preparandának tovább-
fejlesztése az ő fáradszhatatlan munkájához fűződik.

Dr. Simon, közállapotainkba melyen bele-
kintve, azt lázza főfeladatának, hogy a pártosko-
dások folytán keletkezett szomorú bajokat, a lehe-
tőség határai között, orvosolja. Sokan hibáztatták,
hogy ezt a célt verejtékes rendeletekkel igyeke-
zett elérni. De ezek szem elől tévesztettek, hogy
más módok nem kínálkoztak. Az egyházi alkot-
mányos élet alapja megrendülvén, utat kellett
találni arra, hogy a hitközségek rendje valami-
képen megvédessék. Elveken való nyargalás miatt
testületünk zülleszté tórni szabad nem volt. Aki a
35 év előtti idevágó zilált viszonyokat ismeri
és a jelen viszonyokkal objektív módon össze-
veti, dr. Simon e részbeli tevékenységének érte-
kémőjére is rátálal. Az anyakönyvi szabályrendelet
és a hitközségek szervezése ügyében kibocsátott
közrendelet, melyek mind e mai napig a feleke-
zeti ügyek intézésének egyedüli jogforrásai. Simon
József munkáiához fűződnek, aki mint a kormány
bizalmiférfija és a felekezet javarészenek vezető-

embere, e rendeleteket előkészítette, életbeléptüket keresztülhajtotta. Ő is jobban szerette volna, ha a felekezet törvényes képviselője alkotta volna a hitközségi élet szabályozott rendjét. Ő is tudta, hogy e szervező körrendeletek és más, szintén az ő közreműködésével kapcsolatos kormányintézkedések nemcsak a felekezethez nem méltó formájuknál, hanem mittigáló tartalmuknál és a koncessziók nyomában támadt hézagaiknál fogva is kifogás alá eshetnek. De mint komoly egyházpolitikus helyesen számolt a hitközségek és szerveik fennállásának exigenciáival. Utána nyúlt az elérhetőnek és viselte azt az ódiumot, mely mindazokat terheli, akik az átmeneti korszakban a helyzetekkel való józan megalkuvásokra és a való szükségletek kielégítésére hivatnak.

A felekezeti kulturális feladatainak előmozdításával más irányban is sokat foglalkozott. Lelke volt az országos magyar izraelita ösztöndíj-egyletnek, melynek alapítványai nagyobbára az ő előkelő összeköttetéseknek köszönhetőek. Megalkotta a Magyar Zsidó Szemlét, hogy a zsidó tudomány magyar nyelven szólaljon meg. Oroszlánrésze volt a közalap létrejöttében, mely a felekezeti intézmények nemzeti irányban való fejlesztését tűzte ki céljául. Támogatta az izraelita magyar irodalmi társulat alakítását. Általában ott, ahol a zsidóság fontos érdekeiről volt szó, az ő higgadt, diszkrét és épp ezért imponáló egyénisége mindig szerencsésen érvényesült. A tiszta-eszlári per idejében is, amikor az ádáz gyűlölet ősi hitünk vetéseiben gázolt, ő szervezte a védelmet. Részt vett számos más segítőakcióban, mindaddig, amíg súlyos betegsége le nem nyűgözte. Ki tudna számot adni mindenről, ami az ily állásban évek hosszú során nap mint nap összeverődik. Megannyit uralta észével, birta érelével.

Egyéniségének, sokak szerint, hibája volt, hogy nem volt közlekeny, hogy ritkán nyílt meg bizalma mások iránt és hogy nem állott eléggé rapportban azokkal, akiket dolgozott. Amde aki a hazai zsidóság küzdelmes történetének eme tán legjelentősebb idejét tiszta látással megírja, e kissé zárkózottnak tetsző férfiu működésétől az igaz megbecsülést és elismerést megvonnai nem fogja. Dr. Simon önmaga tudta és ez a tudat teljesen kielégítette, hogy felekezetének javára dolgozik, sejtette tehát az is, hogy a becsületes méltatás ideje is elérkezik.

Végtelen sokat és sokáig szenvedett. Testi künjainak látása gyötrelmes volt ama részvételtjes szűk baráti körre nézve is, mely az ő rendkívüli kvalitását ismerte és nem mindennapi egyéniségéhez megértéssel vonzódott. Lassan-lassan tehát megszakadt közte és a küvilág között az érintkezés. Munkája egy-egy eredményének feltűnése az elmulásnak körülötte köválygó sötét gondolatát egy időre elfűzte. Emellett csak tanulmányai és olvasmányai derítették meg fel néha lelkiületét és a család mely ragaszkodása enyhítette élete

utolsó szakának ridegségét. Leányai önfeláldozó ápolása, unokáinak szeretete aranyozta be élete alkonyát. Most egy éve, hogy földi szenvedései véget értek. De szelleme él és tovább működik amaz eszmények és intézetek körében, melyek felett hálás hívei és társai váltig őrt állanak.

ÁGAI ADOLF

magyar széppróza nagynevű mestere, Agai Adolf március hó 31-én nyolcvanadik esztendőjét töltötte be. E jubiláris nap körül most egy éve kedves viaskodások dúltak: az ünnepelni siető jóbarátok már tavaly megállapították a legfiatalabb szívű öreg úrról, hogy nyolcvanestendőss lett s csak nagy ügyvel bajjal sikerült a korai gratulások kalendáriumát rendbe hozni. Am az idén, erőben és fiatal derűben valóságos nyolcvan éves lett a mi Againk.

Megerdemi, hogy minden alkalmat megragadjunk az ő kiváló szellemének ünnepelésére s hozzá méltó szeretettel köszöntsük őt most is, akit szívünk szerint már annyiszor, de sohasem eléggé méltattunk. Alakja mindig úgy vált ki köztünk, mint monumentuma a magyar zsidóság emlékedett szellemének s a magyar kultúrában alkotó tevékenységre hivatott tehetségének. A magyar irodalom soha el nem muló emlékü, korszakos egyénisége közül való, aki már évtizedek óta az irodalomtörténet lapjain hordja kitűrihetetlen nevét. Az új széppróza megteremtőinek egyike, a nyugati formák s a francia zsidóság emlékeibe oltott kultúrának magvetője, aki zsidó szívének jószágos derűjével gazdagította a szépet, amit románk felheltek bele lelkébe.

A mi zsidóságunk kulturális életében mindig előkelő szerepet játszott. Megalakulása óta vezető tagja az Izraelita Magyar Irodalmi Társulatsnak s elnöke felolvasó-bizottságának. A felolvasásoknak vonzóereje volt az elnöklő Agai Adolf, aki sohasé mulasztotta el, hogy egy-egy röppendő megnyilatkozásával derűre ne lákassza a felolvasóesték közönségét. De sokszor és örmömel olvasott fel maga is rég letűnt időkbe nyúló emlékeiből, melyekkel a Múlt és Jövő olvasóit is gyakran megajándékozta: s ezek a novellák és rajzok eleven zsidó érzéssel és elragadó melegséggel üjtötték fel a hatvanas évek zsidóságának szétfoszló nyomait, amely korszak az Agai Adolffhoz hasonló magyar zsidókat nevelte.

Az Izz. Magyar Irodalmi Társulat méltó módon készülő Agai Adolf nyolcvanadik születése napját ünnepelni. Március 23-án a társulat igazgatósága dr. Mezey Ferenc indítványára elhatározta, hogy Agai Adolf nevére alapítványt fog létesíteni s március 31-én Vadász Lipót államtitkár, elnök vezetésével testületileg üdvözli Agait.

Az egész magyar zsidóság örvendezve és szeretettel csatlakozik ehhez az ünnephez. M. S.

A MAGYAR ZSIDÓ HADI ARCHIVUM ÉS AZ OMIKE ALMANACHJA
Szerkesztők: dr. Hevesi Simon, tiszasülyi Polnay Jenő, dr. Patai József

háború rontó szellemei még javában járnak s mi máris multakat idézünk, a háború sárja avarja még egyre nő s mi máris rögzítjük az alsó réteget. A háború koboldjai talán szörnyüket fognak még táncolni szívünk, a és lelkünknben, a szenvedések rétegeit talán újak fogják még tetézni, — de mi büszkéek vagyunk fájdalomainkra, de szentek ök minékünk, mert a mi kebleinkben fogantak meg s így vigyázzunk, hogy el ne vesszenek nyomtalanul és el ne tűnjenek a lélek millió rezzenései között. Nem lesz többé háború? Ugy azért őrizzük meg őket, — mondja dr. Hevesi az épp megjelent Háborús Almanach vezető szavaiban —, hogy késő nemzedékek is lássák, mily erős és szilárd volt apák lelke a legrettenetesebb szenvedések közepette. Avagy léssen még egykoron háború? Ugy azért, hogy ama majdani nemzedék se csüggedjen és a mi példánkban erősödve viselje el a legrettenetesebb fájdalmakat. — Emlékoszlopot állítunk az események rohanó sodrában, amint őseink hordtak egybe egykoron emlékoszlopot a rohanó Jordán mederköveiből.

Szines és változatos kaleidoszkóp ez a mi emlékoszlopunk, a Háborús Almanach. A háború folyamán már tömegtelen háborús könyv jelent meg és a külföldön már oly könyvek is, melyek a háborút a zsidóság eszmekörének megfelelően igyekeztek apercipiálni. S míg Magyarországon ebből a szempontból mindeztől még alig találkozzunk számbavehető munkákkal, felbukkan hirtelen a forgatagból — a külföld ezirányú termékeit magasan tűlszázalyva —, az Archivum és az OMIKE almanachjának ez az impozáns kötete, mint egy szines szívárvány, melyben elemlekre bomlottak fel a háború sugarai, a legkülönbözőbb szempontokból, az irodalom, művészet politika, vallás, újságírás, kereskedelem szempontjaiból kapcsolta bele a zsidóságot a háborúba.

A magyar zsidóságnak maradánobecsű háborús emlékkönyve lesz ez az Almanach, amely úgy díszes külsejével, gyönyörű illusztrációival, mint magas színvonalú irodalmi tartalmával egyaránt impozáns. Alig lesz könyv, mely úgy megrogzítja a háborús impressziókat és azoknak kialakulását a kezdettől napjainkig, mint ez a hatalmas kötet. A tartalomjegyzékben első írónk nevei sorakoznak díszes hadirendben, a rajzok alatti legnagyobb festőknek kezzei díszelnek. Oly irodalmi nevek, mint Alexander Bernát, Ignótus, Molnár Ferenc, Kóbor Tamás, Mezei Ernő, Lakatos László, Bródy Miksa, Szép Ernő, Szilágyi Géza, Mezey Sándor, Pásztor Árpád, Radó Antal, Telekes Béla, Hajdu Miklós, Kaczer Illés, Herczeg Géza, Lázár Miklós stb. — és a fes-

tők közül Mednyánszky báró, Katona Nándor, Lillien, Struck, Wachtel, Lakos, Barta stb.

A tüzben levő frontnak hangulata és a frontmögötti részek serény lelkesedésének árama leng feléd ezekről a lapokról, melyeken írók, tudósok, közigazdászok, művészek, haditudósítók cikkei gyűltek egybe, ünnepi találkozóra. Hevesi Simon vezető cikkében a magyar zsidóság háborús lelkesedésének bibliai hangulatai fogják meg lelkedet, emitt a háború első napjainak izgalmas heve üt meg (Ignótus), ott költök, novellairók, hadi riporterek rögzítik meg a háborús felbuzdulást, ihletett írók, kiket megtermékenyített a háború szelleme, kiknek fantáziája a háború eseményeiből merített. Itt a front levegőjében fogant novellatémák izzanak feléd, Hánele, ki az oroszoktól megszállt galíciai faluból a sötétlő éjben a mieinkhez szokik át, (Feuerstein), az öreg zsidó népfelkelő az elasz fronton, kik, mig az ágyukat golyópisokkal eteti, eladó leánya lakodalmáról álmodozik (Gellért Samu), ott borongó novellát olvashatsz a galíciai menekültek nyomorúságairól (Ujvári Péter), az oroszok betöréséről (Jávor Bella), a szomorú kis falusi zsidó népfelkelőről, aki szabadságolásának előestéjén rohamban elhull (Kaczer Illés); emitt bánatos hangulatokat találhatsz halhatatlan halottainkról, kik fantáziánkban örökkön élni fognak (Molnár Ernő), az orosz-zsidó foglyokról a Balaton lankái között (Lakatos László), három hős testvér tragédiájáról (dr. Fürst), borús legendát az álomról, mely az egészségesek szeméről elroppen és a harcok elgyőrtörteinek pilláira hull (Szilágyi Géza); az eljövendő költőről, ki mind e drága szenvedések cseppjeit egybegyűjti majd (Szép Ernő), amott versek zenéjével andalíthatod el lelkedet, melyek a zsidó harcos szívéből szólnak (Somlyó Zoltán), melyek a zsidó anya lelki erejéről (Lenkei), az ukrainai cionista önkéntesek legendás hőstétéről (Uzso felett (Pap Izsák), a lövészárkok harcossáknak istenes áhitatáról (Lóránt Mihály), és a béke könyves váglyáról regélnék (Molnár Jenő), könyörgések Istennek (Patai József), halk, könnyes sóhajok a hazáért (Peterdi), és a hőskért (Feleki Sándor), zokogások a háború szenvedésén (Sász Menyhért).

De nem csupán poémák és hangulatok zenének feléd ezekről a hasábookról. Vannak cikkeik, melyek a háború szociológiájáról szólnak, beszéljen a szellemről, mely egyesítette a harcok mezén a magyar nemzet fajait (Molnár Ferenc), feltárva a lengyel zsidó társadalom szenvedéseit (Herczeg Géza és Lázár Miklós), megállapítván némely káros balvéleményeket a zsidóság háborús részvételéről (Kóbor Tamás), kimutatván egyúttal az ilyes tétélek okvetetlenkedő szorszállhosagatását (Székely Ferenc); egy másik cikk a háborús mű-

vésztről szól, mely a zsidó témát emancipálta (Lakos Allred); ismét egy másik a háborús irodalommal foglalkozik, bebizonyítván, hogy a magyar nyelven írt és a honi levegőből kisarjadzó minden mű a magyar irodalomra édes gyermeke. (Lengyel Ernő).

A kereskedelmi világpolitikai vonatkozásai, melyek ez óriási háború valódi rúgói, rehabilitálják a zsidó kereskedő társadalom értékét (írja Polnay Jenő), s a zsidó kereskedő szellem nyomta rá bélyegét a három levantei kikötő legnagyobbikára, Szalonikira (Kunos Ignác). A zsidóság háborús szociális munkája a zsidó nők háborús tevékenységében és jöteknységében is kifejezésre jut (Neumann Arminné), valamint a zsidó hitközségek háborús működésében (Vajda Béla), amely feladat aztal, hogy számos kis vidéki város garnizónná vedlett, csak fokozódott. Kítűnő újságríportok örökítik meg a mozgókonny, mindenütt előlévő tabori rabbi alakját (Pásztor Árpád), az egyazon templomban imádkozó orosz-zsidó és magyar-zsidó katona kontrasztját (Dénes Sándor). Hatalmas és mélyzengésű cikkek szólnak a háború és a vallás problémájáról (Hajdu Miklós), a háború erkölcsi problémájáról, a zsidó etikáról (Eisler Mátyas, Dirsztay báro), a zsidóság magasztos békeeszméjéről (Frisch Armin) és a jövő kultúrideálról (Alexander Bernát).

Am mindez a cikkhalmaz irodalmi alakba öntött vetülete csupán a Magyar-zsidó Hadi Archivum tizezreke menő adatgyűjteményének. És ennek a Hadi Archivumnak alakulását és történetét dr. Fónagy Odón cikke mondja el, Polnay Jenő a Mult és Jövő höz írt kezdeményező levele óta a legutolsó időkig, — ennek az óriási adatgyűjteménynek már ma is történelmi levegőjét és hangulatát változza Molnár Ernő, míg Székely Béla levele a harctérről az Archivumnak a tábort viszonyokból fakadó szükségzerűségét fejtegeti.

És a leggyönyörűbb műmellékletek, rajzok és illusztrációk díszítik ezt az impozáns háborús Almanachot, világhírű művészek kézjegyével. Rajzok a különböző harcterekről, keleti felvételek Abádi Imre cikkéhez, bevonulásáról Törökországban és Palesztinán át, rajzok a zsidó menekült motívumaival; harminckét oldalt betöltő szebbnél szebb műmellékletek, két kítűnő rajzkompozíció, Graber Margit illusztrációi Patai József két háborús verséhez, melyeknek egyikét Major J. Gyula misztikus, pompás, a háború mélységeiből fakadó zenéje kíséri, — stilszerű fejlecek, minden cikknek művészi fejléce és záródíszítése, — boríték, előzéklap, fedőlapp művészi tervezésben, az osztrák-magyar hadsereg hébernyelvű proklamációjának facsimilije, melyet az orosz-lengyelországi zsidókhöz intézett, — Bolgár Mózes héber verse az északi harctérről, mint záródísz.

Bizony, rajta van a háború eme Almanachján, melyet Hevesi Simon gyönyörű héber háborús imája zár le, a nagy idők bélyege, mert csakis nagy

időkben keletkezhetik ily impozáns dokumentum. Hálával tartozunk az Archivum elnökségének és az Omike-nek, hogy az Almanach kiadását a legnagyobb áldozatkészséggel lehetővé tették és hálával Hevesi, Polnay és Patai szerkesztőknek, hogy megajándékozták a magyar zsidóságot ezzel a könyvvel, mely becsületére válik magyarságának és zsidóságának egyaránt. Akik most e könyvhöz hozzájutnak, mint drága kincsét fogják örizni ezt az ereklét, melyek minden esztendő, minden nap csak növelni fogja a becsét. Bele fogja jegezni mindenki ennek a könyvnek egyik keretes emléklapjára (Lilien mesteri kompozíciója) családi háborús eseményeit és megörökítésre méltó emlékeit, melyeket a könyvvel együtt hagy fiaira, unokáira. És igaza van Hevesi Simon végszavainak, hogy unokáink is elfogódott szívekkel fogják még olvasni e könyvet és hogy hosszú téli esteleken még mi is fognak mellette örülni és sírni, sírni és örülni . . .

Dr. Molnár Ernő

ÚJ HÉBER KÖLTŐKBŐL

HOLDER JÓZSEF;
A KÖLTO A HÁBORU UTAN

A mi magyar héber költőknek,

ki nem feleltek a háború utáni

síkságon,

Bolgár Mózes-nek, versszól.

... S ő nem leszen miként a régiek:
Hajlott test, halavány arc, bús szemek.

És színe nem lesz mint a viasz, sarga,
S tekintete nem lesz remegő, gyáva.

S hajfűrtje nem lesz zilált és kusza,
S neve nem lesz garasok alkusza.

S homlokán nem ves redőt fájdalom,
S nem sir hervadt virágon, avaron.

S nem szorongatja fűlled szobá,
S lelke nem reszket hős alkonyra, ősrze.

S szívében nem zsong haldoklás dala,
S nem rettentti Halálnak angyalá . . .

Teste szilárd s arca ragyogni fog,
Ina acél, szeméi szafirok.

Feje fenség, ereje viruló —
És szelleme tűz, lángoló kohó.

És leté föld és ég fényébe olvad
S minden lény néki életdalt dalogat.

S az élet körül ujjongós, tiszta
A lég szurak-mámoreit issza.

S szívében áldás-forrás zeng, fakad,
S belőle ömlik dús ének-patak.

És énekel s dalol szem, száj és lélek,
S dalol és ujjong: Élet! Élet! Élet!

(Patai fordítása)

TOLL- HEGYRŐL

FRANCIAORSZÁG A TIZPARANC SOLATRA TAPOS. Nem mi állítjuk ezt, nem a mostani világháború tanított meg erre, amikor a franciák hirtelen pártfogásukba vették a szerb gyilkosokat és hozzáfogtak az idegenek kifosztásához és gyötetéséhez, — hanem kiállították róluk ezt a bizonyítványt mostani hú szövetségeseik, az esküszegő taljánok. Egy régi színes metszet, amely véletlenül épp most jutott báró Dirsztay Béla birtokába, pompás képet ad arról, hogy miként vélekedtek az olaszok a franciákról 1796 ban. — (Azóta bizonyára már kölcsönösen táplálják egymásról ezt a becses véleményyt). — A gyönyörű metszet szerint (Boscarali műve 1796), amelyet az aktualitásnál fogva bemutattunk, a napoleoni időkbeli való és azt ábrázolja, amint Franciaország, akit egy jakobinus-sapkás zászlót tartó mertelen nőalak szimbolizál, a tizparancsolat tábláira taposva (talán épp a „ne lojji“, „ne ölji“ és „ne paráználkodj!“-ra) letepi az ülő női alakban szimbolizált Itáliáról a ruhát. A képhez fűzött eredeti magyarázat szerint, Itália kiejti kezéből a bőségszárúját és a gall kakasok reárohannak és felszedik a tartalmát. A géniusz (gyermek) sir és eltakarja arcát. Franciaország alakja mögött egy ravasz macska és egy fegyveres katona bujik el, míg egy másik kinyitja az ajtót és beeresztli a gall kakasokat, hogy szabadon lakmározzanak és amit lehet (tírárt, kulcsokat, pápai jelvényeket) csőrükkel elhordjjanak. Balra az olasz katonák alusznak, míg egy gyáva nyúl tartja a kardot. A sarokban pedig egy ugató kutya jelképezi Angliát, amely folyton fellármázza a világot, ugat, de segít. Így jellemezték a szövetségesek Franciaországot és azóta csak annyit változott a dolog, hogy Itália sem maradt szende nő, ő is reátaposott a tizparancsolatra és esküszegésével méltó társa lett a hűtelen, hisztériás Franciaországnak.

AZ ÚR, A PARASZT MEG A ZSIDÓ. Egy magyar úr, már nem is emlékszem miért, erősen kifakadt a magyar parasztok ellen. Nosza jött a legnagyobb magyar úr, a miniszterelnök és védelmébe vette a parasztokat. No de hogy kerül ide a zsidó? Erre a nehéz rejtvényre felel az „Élet“ legújabb száma, bebizonyítva, hogy nincs az a feladat a világon, amelybe ne lehetne belevoncsolni a zsidót. Az illető kifakadó úr amolyan igazi „úr“ volt, az „Élet“ legszorosabb felfogása szerint is, tehát nem zsidó. A magyar miniszterelnök tudtunkkal szintén nem zsidó. És mégis. Egy gyönyörű okfejtési tornamutatvánnyal reámutat az „Élet“ arra, hogy a parasztokat a zsidók ellen kellene megvédeni. Csodálatos, hogy egy olyan nivós lapnak is, mint az „Élet“, szüksége van arra, hogy hetenként előfráncigálja olvasói mulattatására — a zsidót. Nemes multság ebben a szomorú, háborús időben.

KATHOLIKUS HÉT volt Budapesten és az egész héten át folyó gyűléseken ott volt a katolikus társadalom élteje. Milyen szép is volna, ha a zsidóság ügyeinek megvitatásánál is ott látnok a magyar zsidóság éltejét és nem kellene fájdalommal gondolnunk arra, hogy a „felkapaszkodott“ vagy „feljutott“ zsidók nagy része távol tartja magát minden zsidó ügytől, sőt egy része csak azért nem megy még el a katolikus nagygyűlésre, mert nem akarja még nyilvánossá tenni, hogy kikeresztelkedett. (Pap Péter)

Boscarali: Franciaország kifosztja Olaszországot. (Színes metszet 1796-ból. Báró Dirsztay Béla tulajdonát)
Boscarali: Frankreich beraubt Italien (1796)

KRÓNIKA- KÉSOZEMLE

A HÁBORÚS ALMANACH, a háború gyönyörű emlékműve, melynek tartalmáról dr. Molnár Ernő cikke számol be bővebben, immár expedálás alatt van és néhány napon belül minden párfogótog, illetve előfizető kézhez kapja. A sok ezer példány snétküldeése természetesen több napot vesz igénybe, különösen a mai nehéz forgalmi viszonyok közepette. Olvasóink szíves türelmét kérjük tehát, ha tiltótt a díszmű megérkezése néhány napot késni fog. Azonban, amint már előzőleg is bejelentettük, az Almanachot a mai súlyos viszonyok között, tekintettel a mű kiállításának rengeteg költségére, csak azoknak küldhetjük meg, akik előfizetést, illetőleg tagsági díjajkál 1916-ra kiegyenlítették.

DR. KOHN SÁMUEL UDVARI TANÁCSOS. Csak tavaly méltattuk abból az alkalomból, hogy doktori avatásának ötvenedik évfordulójára a borozóldi egyetem íntim megünneplésben részesítette. Most, hogy Kohn Sámuel működését a legelőbb elismerés érte, hogy hivatása méltóságát hivatalosan is a méltóság címével díszítették, csak örömmel adunk kifejezést, hogy ez az elismerés olyan férfiu pályáját illette, aki valóban egész erejét a zsidóság szolgálatának szentelte, aki tudományos működésével, egyházi tevékenységével egyaránt a zsidóságk szeretet becsületét és tiszteltek.

A PESTI IZR. NŐEGYLET JUBILEUMA. Egyik legnagyobb és legtekinthetősebb jótékonyági egyesületünk a Pesti Izr. Nőegylet az évi március 20-án ülte meg alapításának 50-ik évfordulóját. Az 1866-ik év első napjaiban Béschits Dávidné kezdeményezése indult meg az a mozgalom, amelynek célja a Pesti Izr. Nőegylet megapítása volt. Azóta az egylet folyton nőtt és gyarapodott és ha most visszatekintünk százados működésére, óriási haladást láthat minden téren. Az egyesület 50 éves működését az alábbi adatok mutatják. Képzőnevelésére fordították az alapítás évében 2513 K-át, az 1915. évben 110,560 K-át, az egyesület fenntartása óta összesen 2.617,127 K-át. A leányvállalkozásban kezdetben 12 leány, az árva-menhelyben 12 leány nyert nevelést. Az 1915. évben a két intézetben már 162 leány neveléséről történt gondoskodás. A két árvaintézetből fennállások óta 570 leány lépett ki, akiket valamilyen kereseti ágra készítettek elő. Ezenfelül évente átlag még 35 különlakó árvát segéllyel támogatott az egyesület s így összesen 942 árvaleányt nevelt a társadalom hasznos tagjaivá. Arva-nevelésre összesen 2.713,150 K-át áldozott az egyesület. Az egyesület felekezeti közi népkönyvtárában az intézet alapítása évében 10,028 személy, az 1915. évben 294,554 személy, fennállása óta pedig összesen 5.634,977 személy ékeztett. Közlők 677,459 személy teljesen ingyen. A népkönyvha fennartása eddig 1.590,880 K költséggel járt. A csepeli Weiss Álice gyermekágyas-otthonban az intézet megnyitása évében 304, az 1915-ik évben már 849, fennállása óta tehát összesen 3653 gyermekágyasnőt, felekezete való tekintet nélkül ápoltak. A fennartási költségek e 6 év alatt 257,775 K-át tettek. Valamennyi intézményre a Pesti Izr. Nőegylet összesen 7.178,932 K-át fordított. E számok mindennél ékezebben illusztrálják a Pesti Izr. Nőegylet

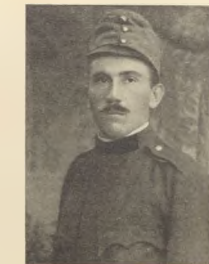
nagymeretű működését. Nincs a jótékonyágnak területe, amelyen a Pesti Izr. Nőegylet százados zsidó asszonyok közre ne munkáltak volna. És annak a hatalmas filantropikus akciónak, amely a háború őtötte többet győgytására icanyult, a Pesti Izr. Nőegylet minden intézményével jelentős tényezője volt eddig és marad ezután is. Az ötvenéves jubileum alkalmából a Pesti Izr. Nőegylet hét-től, folyó évi március 20-án, este 6 órakor a dohány-nyit. Izr. templomban balladó ünnepi istentiszteletet tartott, melyen dr. Hovest Simon magasszárnyalású beszédben méltatta a nőegylet múltját, amely gyönyörű perspektívát nyújt az Egylet jövőjének.

EGY NÉVTELEEN IDEGEN JELT meg a napokban az Omike-menza helyiségében báró Dirsztay Béla előnk előtt és anélkül hogy beutaltakozott volna, előadta, hogy olvasta az Omike-menza nagyszabású háborús jótékony működését és elhatározta, hogy tíz éven át, évenként ezer koronát adományoz a humánus intézmény céljaira. Az idegen letett az asztalra első évi részletül ezer koronát, a nevet azonban ismételt Kérésre szem aklára megmondani. "Talán, ha majd a tízedik ezer koronát is lefizettem" – felelte és pár pillanattig nézde névze menza helyiségében, meghatótlan távozott. Az előnkész tagjai és akik a jelenetnek tanúi voltak, megilletődve tekintettek a névtelen idegen után.

ELJEGYZÉS. Dr. Molnár Ernő, a kiváló poeta, lapunk ismert munkatársa, eljegyezte Ehrenfeld Dorát Buda-

A MULT ÉS JÖVŐ ZÁSZLAJA A HARCTÉREN. A harctéren induló katonák jelentek meg a napokban szerkesztőségünkben, annak a kívánságunknak adva kifejezést, hogy a Mult és Jövő zászlójával szeretnének a csataterre menni. Szerkesztőségünk természetesen készséggel teljesítette a katonák kívánságát, akik aztán a kapott zászlóval elmentek le. Heveseish, hogy azt a harctérré indulás előtt pápi áldással megszentelje.

MUNKATÁRSAINK A HARCTÉREN

Dr. Bolgár Mózes, szakosztályvezető az északi harctéren
Grünwald Lipót, az orosz harctéren
Szekula Jenő főhadnagy, megbízott az orosz harctéren

ÉRDEKES DOKUMENTUMOT kaptunk a Magyar Zsidó Múzeum számára. Lakos Alfréd festőművész, lapunk munkatársától. Még a Beilis-pör elején, 1913 okt. 10-ikén kérdést intézett Ilje Repinhez, az ünnepelet orosz festőművészhez, Tolstoj Leó gróf egykori benső barátjához, aki a jelenkorunk sokak szerint legnagyobb élő művésze és mint ilyen a szentpétervári képzőművészeti akadémia igazgatója. Lakos tehát kíváncsi volt, hogy egy a kultúra főújságjának lévén, mindenki által megcsodált nagy orosz művésznek minő lehet az álláspontja az orosz pogromok és vérvadás politikáival szemben, amelyek, miként ma már tisztára látjuk, csak bevezetési voltak az orosz papi szent szinódus, és a cári kormány háborús és világlelőforduló, emberetlen politikájának. Joggal tettezte föl Repinről, hogy egy valóban nagy művész nem lehet sem antiszemita, sem nem lehet az alacsony orosz babona rabja, sem nem lehet oly gyáva, hogy véleményét bárkivel szemben is nyilvánítani ne merje. Repin csakugyan nyíltan válaszolt. A válasz október 17-ikéről kelt a finnországi Kuokkalahdól, Repin ödösfelnyelől és fölbe közt a következőket tartalmazza:

„Ambár nem osztom az Ön sőtétlétását, de engem is a legnagyobb mértékben meglep és megdöbönt, hogy egy méreteiben és hatalmában oly méhéttlen nagy birodalom, mint Oroszország, miként vetemedhetik föl piszkos aljasságra, mint a minő a Beilis-est.” Így felelt a nagy orosz művész még a Beilis-pör kimenetelét előtt és a levél, amelyet a Magyar Zsidó Múzeumnak adtunk át, értékes emberi dokumentum arra, hogy az írástól művész tisztalását az orosz viszonyok sötétége sem homályosíthatja el.

DEÁK FERENC HAGYATÉKÁBÓL igen értékes emléket juttatott el hozzánk a Magyar Zsidó Múzeum számára dr. Fraenkel Sándor, az ismert fővárosi ügyvéd, Du Mesnil-Marigny „A zsidókról” című kis füzetét, amelyet Lőtszky Győző fordított le magyarra, 1875-ben. A füzetet, amely a zsidóság jövőjét tendenciózusan mint világszomat állítja be, a fordító, akkor Vas megye rumi kerületi országgyűlési képviselője, elküldötte Deák Ferencnek, aki azonban a könyvrückelét től sem várta. És éppen ez az, ami az emléket érdekessé teszi, mert dokumentuma annak, hogy Deák Ferenc az ilyen apró antiszemita heccetkölí undorodott és figyelemre nem méltatta. A füzeti borítékján hivatalos Elszovjet olvasható, hogy azt 1878

április 14-ikén megvette Deák Ferenc hagyatékából dr. Fraenkel Sándor, aki a hazai bíróknak személyes ismerője volt és a füzetet mint értékes emléket 38 év óta őrzi.

A „PURIMI MESE” AZ ISKOLÁBAN. A legutóbbi számunkban jelent meg *Patai József* purimi meséje, mely már lengyel fordításban is napvilágot látott, a napokban pedig egy német folyóirat is kérte a maga számára a fordítás jogát. A „purimi mese” nagy népszerűsége tett szert, különösen az ifjúság körében és az elmúlt Purim alkalmából sok helyen felolvasszra is került. A szerkesztőségünkhöz érkezett értesítések közül körblijük a következő levelet:

Tekintetes Szerkesztőség!

El nem mulasztathatom, hogy legmélyebb köszönetemet ki ne fejezzem azon nagy előzetért, melyet dr. *Patai József* a Purim meséjével a bajai izr. elemi és polgári iskola tanítelőtlenek és növendékeinek szerezett. Ifjúsági intenziteltet után felolvastuk a mesét — aktuális lévén a dolog — az egybegyűlt mindkét nemű növendékeinek. Oszintén mondom, hogy a kálifői caddik kis nebulói sem hallgathatták a mesét nagyobb áhítattal, mint a mi növendékeink. Gyönyörűség volt látni, hogyan csöngtek tekintetökkel a felolvasón, visszatartott lélekkel. Vajha a milyen tisztelt szerkesztő úr sok ily mesével ajándékozna meg a zsidó ifjúságot, ez maradóan nyomol, kitörölhetetlenül jó emléket hagy minden jóra fogékony növendék szívében.

Budapest, 1916 márc. 18.

Kitűnő tiszteltelt, készséges szolgáljuk:
Kun Lajos, polg. isk. igazgató.

PURIMI UNNEPÉLYEK. A háború dacára, sőt sok helyen éppen háborús jótékonyasági célok szolgálatában, mindenféle nagyszerű purim-estélyeket rendeztek, amelyek természetesen ezúttal többé-kevésbé háborús programmal folytak le. Budapesten a Debóra, a Haszmona és a X-ik kerületi zsidó ifjúság rendeztek irodalmi nyilvános purim-ünnepeleket, a vidékről is mindenfelől kaptunk tudósítokat, amelyek arról tanuszkodnak, hogy a purim-ünnepeket a komoly idősből méltó előadásokkal ünnepeleik meg. Székesszékéhváron a szokásos ifjúsági programon kívül tradicionális purimi játéka is szerepelt a

mésoron, Steiner Jakob vállaltatásár ötletes munkája, amelyet az ifjú szereplők nagy sikerrel bizonyoságot annak, hogy a purim játéka régi tradíciót érdemes volna újból feltámasztani.

WINTERBERG GYULA ALAPÍTVÁNYA. Winterberg Gyula údv. tanácsa, a Pesti Szent Egyetel nagyérdemű elnöke, boldogult hitvése emlékének megörökítésére ötvenezer koronás alapítványt létesített a Pesti Chevra Kadisa javára. Az elhunyt emlékére a chevra is külön tízezer koronás alapítványt létesített.

TOMSCHINSZKY MINNIE. A zeneakadémia hangversenyén feltűntetett kellett gyönyörű hegedűjátékával Hubay Jenő egyik legkitűnőbb tanítványa, Tomschinszky Minnie, akinek a nevet bizonyára még sokáig fogjuk hallani. A legnehezebb Paganini játszotta nagy virtuozitással, minden hallgatójában azt az érzést kelte, hogy egy új nagy hegedűművésznő van fejlődőben. Tomschinszky Minnie Hubay mester Londonban hallotta játszani a háború előtt és magával hozta Budapestre a szüleiével, akik dék orosz zsidó szabóvalalatt együtt, hogy a leányt művészi hivatásának megfelelően oktassák. És hogy Hubay látása nem csatlakozott, azt a legutóbbi hangversenyén nyersen igazolta.

A MAGYAR ZSIDÓ HADI ARCHIVUM részére Zala Nándor sátoralajzúhelyi nyomdatulajdonos egy szétrombolott törtekereset küldött be hozzánk, amelyet közök levak tapokat szét egy felsőmagyarországi községben. Az orosz bárban szomorú dokumentumát átadtuk a Hádi Archivumnak.

DR. FLESH ARMIN MAGYAR HÁGGADÁJA, amely tavaly Pészachra jelent meg, nagy népszerűsége tett szert és majdnem teljesen elfogyott egy, hogy új kiadása vált szükségessé. A Hággáda megrendelhető a szerzőnél, az *Armin Fleisch* könyvtárában.

HALÁLOZÁSOK. Impozáns részvét mellett kísérték utolsó útjára március 21-én délután dr. *Venellner Lajosné*, Újpest város általánoson tisztelt főrabbiának feleségét. Megjelentek a végtesztészen a városi tanács tagjai dr. Miklós Antal polgármester vezetésével és képvisellette magát valamennyi egyházi felekezet, kultúrintézmény és ötékonny testület. A gyászoló közönség sokasága elszarította az újpesti Izraelita templom környékét. A ravatal-

nál dr. Fischer Gyula fővárosi rabbi mondott megkapó búcsúztatót. A kiemelt lovadászendőkét tisztelhető Sajó Sándor rendőrtanácsos személyesen vezényelte. A gyászmenet amerre elhaladt, a város kerekfegyőlos villamoslámpái égtek és az üzleteket bezárták a temetési szertartás lejeére.

Tabedél jelentik *Elsner* Salamonné, a nőegylet huszonöt éven át volt elnöke, minden nemes ügy áldozatkész, ügybuzgó pártfogója, áldásdús életének 74-ik évében jóbélre szenderült. Halála nemcsak hozzátartozóit horította mélységes gyászba, de gyászolják őt igaz tájladommal szegény is, akik igaz iszapólójákat, jószágos segítőkét vesztették el benne. Dr. Blumgrund Náfáli ahonyi főrabbi anyósát gyászolja a megboldogultban.

Krausz Cécília Újvidéken, életének 73-ik évében, rövid szenvedés után elhunyt. A nemes matródné a köztisztelthen álló újvidéki Balog-család és kitejédték rokonság gyászolja.

VÁLASZ EGY KERTELÉSRE

A Mult és Jövő márciusi számában (a Magyar Zsidó Könyvtárol Társaság megalapításával kapcsolatban) *adászterben* beszámoltam: milyen eszélőszóztól igyekezett Szabolcsi Lajos doktor tervezet kiállításitani és egyenlőségi monopoliomként elkészteni. Az *adatokra*, a *tényekre* jeles kártyámanak nincs száma. De előszed a bugact sablont, hogy így-úgy méltóságán alul van a válasz. Ezzel műszabályosan, teljes *erkölcs* súllyal egy *elbűntetlen* ügy terhe nyomja ifjú vállalt. Érz ez az okos fiatalember és dadogásának ravaszul „válasz” címet ad. A válasz elől azonban kényelmesen kitér. Igaza van. Akinek pont 250,000 koronát tesztek le egyenlőségi asztalára, annak meg se kottyan egy *elbűntetlen* ügy. Kihaveri még. Hiszen még olyan, de olyan fiatal.

Budapest, 1916 március 30-án. Dr. Hajdu Miklós

Kereskedelmi megbízásait a leggyorsabban és legmegbízhatóbban
BOGYÓ G. export-import
 tördája intéri el
 Budapest, Vll., Akácfa-utca 43.
 Telefon 167-20. Telefon 167-20.

ALAPÍTÁSÁNAK 1862
 CHRONOMÉTEREK REPERITION ÉS ZSEBÉRESZTŐK
CUENDEZ CONSTANZ
 Svéd és Németország zseb-, inga- és ólászórógóráinak lepakoló.
 BUDAPEST, IV., KIGYÓ-TÉR 5
 JINGA-ÉSÁLLÓÓRÁK RAKTÁRON ÉS RENDELÉSRE KÜLÖNLEGESSÉGEK

Perzsa szőnyegek
 alkalmi vételek
Sternbergnél, Dob-u. 24.

HÉBER ÓRÁKAT ad nagy gyakorlattal bíró tanítónő.
 Bővebbet a Mult és Jövő szerkesztőségében.

GLEO
 A LEGJOBB FOGPÉP

COGNAC

KEGLEVICH
 GRÓF KEGLEVICH ISTVÁN UTODAI BUDAFOK

KÖZ- GAZDASÁG

AZ AGRÁRBANK KÖZGYŰLÉSE. A Magyar Agrár és Jászádbank Részvénytársaság f. évi március 28-án, délelőtt 11 órakor tartotta meg az évi rendes közgyűlést. Az igazgatóság előterjesztette az intézet 1915. évi mérlegét. A nyereség- és veszteségszámla az 1915. év végével 3.503,489-96 korona tiszta nyereséggel zárul, a múlt évi 2.785,850-67 K-val szemben. A betétek állománya 14,429-631 K-val 47.332,739-38 K-ra emelkedett. A közgyűlés az összes jelentéseket tudomásul vette és az igazgatóságnak köszönetet szavazta, a felmentvényt minden irányban megadta.

A MAGYAR JELZÁLOG HITELBANK a napokban tartotta közgyűlést, amelyen az igazgatóság előterjesztette a múlt évi mérlegét, amely minden tekintetben kedvezőnek bizonyult. A közgyűlés köszönetet szavazott az igazgatóságnak és a felmentvényt minden irányban megadta.

A MAGYAR BANK ÉS KERESKEDELMI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG a napokban tartotta huszonegödik évi rendes közgyűlést gróf Károlyi Imre elnöklésével. A közgyűlésen előterjesztett igazgatósági jelentés szerint a lefolyt évben a bank 504,000 koronát fordított hadijelkötvények kiadásokra, a háború eleje óta tehát 813,000 koronát áldozott e célra. A bank negyedszázados fennállását a háború folyamán nem akévaán semmiféle külsődjel megénepelni, elhárította, hogy alkalmazzait nyugdíjintézetének egymillió koronát utal át. Ezzel a hozzájárulással a nyugdíjintézet vagyona 5,152,289 koronára emelkedett. A jelentéssel kapcsolatos zároszámadások szerint a mérleg 6,854,003-77 koronányi tiszta nyereséggel zárult. A közgyűlés az igazgatóság javaslataira elhatározta, hogy a nyereségből 7¹/₂-os, vagyis részvényenként 30 korona osztalék fejében március 22-étől kezdve 4.950,000 korona fizetessék ki, a tartalékalap az alapszabályszerű 5¹/₂-os dotáció helyett 435,209-50 koronával javadalmaztassék, miáltal a mérlegben szereplő tartalékalap 20 millió koronára emelkedik, a fennmaradó 1,239,738-56 korona pedig az új üzletév számlájára vitessék át.

A NAGYSURÁNYI KÖZGURGYÁR ÉS FINOMÍTÓ RT. március 11-én tartott közgyűlése elhatározta, hogy az eddigi 8 millió K alapítékot 2000 db 1000 K n. é. új részvény kibocsátása által 10 millió K-ra emeli fel.

A SCHLICK-NICHOLSON GÉP-, VAGGON- ÉS HAJÓYÁR RT. 1915-ben 742,358 K tiszta nyereséget ért el az 1914. évi 4986 K-val szemben. Az igazgatóság a március 30-án megtartott közgyűlésnek azt ajánlotta, hogy részvényenként 10 K, azaz 5¹/₂ osztalékot fizessenek.

A MAGYAR FAKERESKEDŐK hitelintézete f. hó 12-én tartotta meg rendes évi közgyűlést. A tiszta nyereség 807,321-28 korona. Az igazgatóság azt javasolta, hogy részvényenként 15 korona osztalékot fizessenek. Javaslata továbbá, hogy a hat millió alapítékot húszezer darab részvény kibocsátásával 12 millió koronára emeljék fel.

AZ URIKÁNY-ZSILVÓLVÁGYI MAGYAR KÖZSÉNYBANYA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG igazgatósága az április 1-én tartotta közgyűlése elhatározta, hogy az alapszabályszerű leírások eszközlése után fennmaradó 2.004,458 korona tiszta nyereségből az 1915. üzletéve osztalék fejében részvényenként 18 korona, vagyis 9¹/₂ kerüljön kifizetésre.

A MAGYAR ÁLTALÁNOS TAKAREKÉPÉNTZÁR RÉSZVÉNYTÁRSASÁG Madarassy-Beck Miksa báró elnöklésével tartotta meg XXXIV. rendes közgyűlést. A közgyűlés elhatározta, hogy a kimutatott 3.001,346 K 75 fillér tiszta nyereségből (tavaly 2.490,150 K 04 fillér) az alapszabályszerű jutalékok levonása után a tartalékalapba 300,000 korona (tavaly 200,000 korona) utaltassék, ami által az 7.500,000 koronára emelkedik, a részvényeszelvény 1916 március 8-tól kezdve 33 koronával = 6¹/₂% (tavaly 28 korona = 5¹/₂%) és a még forgalomban levő 1000 darab alapítói részjegyet részvényre 27 koronával (tavaly 23 korona) váltassék be, míg a fennmaradó 258,381 korona 54 fillér új számlára vezetessék elő.

A WIENER BANKVEREIN igazgatósága előterjesztette az 1915. évi mérlegét, mely 29.250,511-35 K bruttó nyereség mellett 13.185,997-91 K tiszta nyereséget tüntet fel. Ez a nyereség az 1913. évi nyereségáthozat figyelembevételével 4.045,471-83 K-val nagyobb a tavalyinál. Az igazgatóság indítványára a tartalékalap 568,599-79 K-val javadalmaztatik a múlt évi 20 K-val, azaz 5¹/₂-kal szemben osztalék fejében részvényenként 28 K, azaz 7¹/₂ fizetessék, 588,372-16 K pedig új számlára vitessék át.

A KÖZÜTI MÉRLEGE. A Közúti kitéző eredményel zárja le 1915. évi üzletét. A bevételek a háború dacára is lényegesen emelkedtek a személyszállítási bevételek 1856 mint 2 millió koronával haladták túl 1915-ben az 1914-ben elért eredményt). Végeredményben a társaság nyeresége 8 millió 507 ezer K-át tesz ki. Az igazgatóság javasolni fogja, hogy a kimutatott 8.507,797 K 49 fillér nyereségből részvényenként 32 K osztalék, elvezeti jegyenként pedig 22 K osztalék fizetessék, a fennmaradó 492,925 K 49 fill. pedig új számlára vezetessék át.

A MAGYAR ORSZÁGOS KÖZPONTI TAKAREKÉPÉNTZÁR múlt évi mérlegére a 368,355-06 K áthozattal együtt 2.907,784-64 K nyereséggel zárul, úgy hogy az 1915. év tiszta üzleteredménye 2.539,429-58 K-ra rug és 1.004,033-14 K-val haladja meg az 1914. év üzleteredményét.

KARLOS SZERENCSÓ

